د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولګی

ISBN 978-9
9 78993

Ketabton.com

۱۳۹۰ هـ . ل

د پوهنې وزارت

د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

نهم ټولگی

۱۳۹۰ ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوالان:

- پوهنمل ډاکټر غلام حبيب پنجشيري
- پوهنمل زلمی هوتک
- د سرمؤلف مرستيال شير محمد رونقي
- د مؤلف مرستيال قديم شيرزی بابکرخېل

مسلکي اډيټور:

- پوهنوال محمد رسول باوري

د ژبې اډيټور:

- عبدالقيوم مشوانی

ديني، سياسي او فرهنگي کميټه:

- مولوي عبدالصبور عربي
- دکتور محمد يوسف نيازی
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نفراختيا په رياست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډيزاين: حميدالله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحیم

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هېواد به تل ځلېږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

گرانو ښوونکو او زده کوونکو:

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده پراختيا ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د هېواد پالنې د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

د نهم ټولګي د تاریخ

لیک لړ

لومړی څپرکی: د احمدشاه بابا د واک ته رسېدو نه وړاندې د افغانستان اقتصادي، ټولنیزه او سیاسي اوضاع   ۱-۸

- سیاسي لاملونه
- ټولنیز شرایط
- اقتصادي حالت

دویم څپرکی: د افغانستان پېښې له ۱۷۴۷ ز نه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې   ۹-۴۴

- احمدشاه بابا څنګه یوځل بیا افغانستان را ژوندی کړ.
- اداري اصلاحات او نظامي فعالیتونه.
- د احمدشاه بابا نیک خصلتونه.
- د تیمورشاه شل کلنه واکمني.
- د شاه زمان کورني او بهرني کړنلارې.
- شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد.
- د شاه شجاع د لومړي ځل واکمني.
- د شاه محمود د دویمې واکمنۍ څرنګوالی.
- ایا د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره بلدتیا لرئ.
- د انګریزانو یرغل پر افغانستان
- د شاه شجاع د حکومت څرنګوالی په دوهم ځل
- د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واکمني.
- د امیر شیرعلي خان شخصیت او د نومورې اداري ستونزې.
- د امیر محمد افضل خان لنډه واکمني.
- د امیر محمداعظم خان واکمني.
- د امیر شیرعلي خان د دویمې دورې د رغاونې او پرمختیایي تګلاره.
- پر افغانستان باندې د انګریزانو دویم تیری

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی: د افغانستان پېښې له ۱۸۸۰ز- ۱۹۷۳ ز کال پورې **۴۵-۶۲**

- د امیر عبدالرحمن خان واکمني.
- د امیر حبیب الله خان واکمني.
- د خپلواکۍ ترلاسه کول.
- د امان الله خان د سفر برياوې.
- د حبیب الله کلکاني (د سقاو د زوی) واکمني.
- د محمد نادر خان واکمني.
- د محمدظاهر شاه واکمني.

څلورم څپرکی: د ګاونډیو هیوادونو معاصر تاریخ **۶۳-۷۸**

- د چین سره پېژندګلوي.
- د پاکستان لنډ تاریخ.
- ایران د پهلوي په پیر کې.
- د ازبکستان جمهوریت.
- د تاجکستان جمهوریت.
- د ترکمنستان جمهوریت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د **احمدشاه بابا** د واک ته رسېدو نه وړاندې د **افغانستان** اقتصادي، ټولنیزه او سیاسي اوضاع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا واک ته تر رسېدو وړاندې د افغانستان سیاسي، اقتصادي او ټولنیزې اوضاع سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- له احمدشاه بابا وړاندې د فکري غورځنګونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا د واکمنۍ څخه وړاندې د هېواد له ملي او مبارزو څېرو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داحمدشابابادواک ته درسېدونه وړاندې دافغانستان اقتصادي، ټولنيزه اوسياسي اوضاع

په دې سرليک کې د احمدشاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې لاملونه تر څېړنې لاندې نيسو.

زده کوونکي په دې پوهېږي چې په شپاړسمه زېږديزه پېړۍ کې زموږ خاوره د ناوړه سياسي پېښو قرباني شوه. د **سلطان حسين بايقرا** له مړينې سره د ګډوډيو لاره هواره شوه او د **شيبانيانو** په لاس د **هرات** تيموري دولت له منځه لاړ. په **فارس** کې د **صفوي شاه اسماعيل** په لاس د **صفويانو** د واکمنۍ بنسټ کېښودل شو. په **هند** کې د **ګورکاني** شهزادګانو نه يو تن **محمد بابر** د **بابري** دولت بنسټ کېښود. په دې توګه په شمال، لوېديځ او سوېل ختيځ کې **بابري**، **صفوي** او **شيباني** دولتونه جوړ شول. دا ټول واکمنان زموږ د هېواد د پرمختګ د مخنيوي لاملونه ګڼل کېدل. د جغرافيايي سيمو وېش، زموږ خاوره کابو دوه نيمې پېړۍ له تدريجي ودې ليرې وساتله. په دې موده کې زموږ هېواد د نورو هېوادونو په منځ کې د جګړو ډګر و او د هغو هېوادونو فرهنګي ارزښتونو په فرهنګي حوزه کې په موږ اغيز وکړ. د لښکر ايستلو لګښتونو کورنی ستونزې ورځ په ورځ زياتوالی موند. خلکك اړ شول چې د سفر أسانتياوې برابرې کړي.

دې لاملونو د يرغلګرو په وړاندې مساعد شرايط رامنځ ته کړل. مخالفتونه يې له کرکې څخه تر انزجاره ورسېدې او په پايله کې د خپلواکۍ غوښتنې احساساتو شدت پيدا کړ.

بايزيد انصاري

خوشحال خان خټک

ميرويس نيکه

سیاسي مبارزې د پټو کړنو نه پیل او د ښکېلاک پر ضد یې لمن اوږده شوه. د خلکو پاڅونونه د لومړي ځل لپاره په **هرات**، **کندهار**، **اندخوی** او **بلوچستان** کې پیل شول. سره له دې چې پاڅونونه په یو ځای کې غلي کېدل او په بل ځای کې راپورته کېدل خو په عمومي ډول یې غلي کېدل ناشونې وو.

په ختیځو ولایاتو کې د خپلواکۍ غوښتنې غورځنګونه پیل شول، چې د ختیځو کرښو او یا سرحدي سیمو میشتو زیاترو قومونو په کې برخه اخیستې وه. دا رنګه سیاسي غورځنګونو که څه هم خپلواکي ترلاسه نشو کړای ولې د هغو سېمو خلکو ته یې الهام ورکړ، چې د **روښانیانو** د نهضت تر نامه لاندې خوځښت د دې خاورې په تاریخ کې را پیدا او ځانګړې ونډه یې ترسره کړه. د روښانیانو د نهضت مشري د **بایزید انصاري** د **شیخ عبدالله انصاري** د زوی په غاړه وه. هغه د مغلي حکومت د استبداد پر ضد مبارزې ته خلک راوبلل. د روښانیانو خوځښت په سیاسي او مذهبي ځانګړتیاوو ولاړ و. یو تن د هغه نهضت د مخالفینو نه **اخند درویزه** و چې د **پیر روښان** پر ضد یې تبلیغونه په لاره واچول پیر روښان تر هغې مودې چې د مرګ تنده نه وه لیدلې خپلو مبارزو ته یې دوام ورکړ.

د **خوشحال خان خټک** پاخون بل سیاسي حرکت و چې زموږ د خلکو په راویښولو کې اغېزناک شو او زموږ په معاصر تاریخ کې د **خټکو** غورځنګ په نامه شهرت درلوده چې زموږ د هېواد په تاریخ کې ځانګړی ځای لري. په خپله خوشحال خان یو فرهنګي او پوځي سړی و. د خپل ژوند ځلور کاله یې په بند کې تېر کړل. له خلاصېدو نه وروسته یې بیا د خپل قوم مشري په لاس کې ونیوله. د نوموړي مبارزې تر مرګه پورې چې کابو اتیا کلن و دوام موند. که څه هم د خپلواکۍ غوښتونکو مبارزې د هېواد په ختیځو سیمو کې کله ناکله په وقفه یې ډول له منځه تللې، خو په **اتلسمه پېړۍ** کې یوځل بیا **میرویس خان نیکه** د یرغلګرو د له منځه وړلو په موخه پاخون وکړ، چې زموږ د هېواد په تاریخ کې د **کندهار** د پاخون په نوم یاد شوی دی.

میرویس خان نیکه په (**۱۷۰۹**) زیږدیز کال کې د **ګرګین** د ظلمونو او د صفویانو د حاکمیت په وړاندې د کندهار ښار د خلکو پاخون وهڅوه او د دې پاخون په پایله کې یې، د **هوتکیانو** خپلواک دولت جوړ کړ چې همدې دولت وکړای شول د **احمدشاه بابا** سیاسي اقتدار ته لار هواره کړي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د پیر روښان غورځنګ څرنګه غورځنګ و او په کومو سیمو کې رامنځ ته شو بحث وکړي، دویمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې د خوشحال خان خټک پاخون د کومو سیمو په سیاسي راویښتوب کې اغېزناک و او درېیمه ډله دې د هوتکیانو د خوځښت په اړه بحث وکړي، د بحثونو پایلې دې د هرې ډلې استازي په ټولګي کې ولولي.

پوښتنې

۱- ولې سیمه ییزې واکمنې منځ ته راغلې؟

۲- کومو دولتونو خپل فرهنګي ارزښتونه زموږ د هېواد پر خلکو وتپل؟

۳- کوم لاملونه زموږ د خلکو د خپلواکۍ غوښتنې د ذهنیت په روزنه کې اغېزناک وو؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت

زده کوونکي دې د لویانو نه د نادر افشار په اړه معلومات ترلاسه کړي او هغه دې د ابدالي احمدشاه له قدرت سره د تړاو ورکولو نه وروسته په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمدشاه بابا واک ته د رسېدو په وخت کې د هېواد ټولنیز وضعیت څنګه و؟

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا څخه وړاندې د سیاسي شرایطو جزئیاتو ته اشاره وشوه، په اوسني بحث کې د احمدشاه بابا د واک تر رسېدو ټولنیز حالت تر بحث لاندې نیسو.

د **شیباني**، **صفوي** او **بابري** یرغلګرو څواکونو د ولکې په پایله کې د هېواد مرکزي دولت، سوداګري او کرنه له لاسه ورکړه. د **هرات** مکتب نور په دې باندې نه توانېده چې د ادب او صنعت کار مخ ته بوځي. د لښکر ایستلو لړېتونه د دې خاورې پر خلکو باندې تپل کېدل. حاکمانو او افسرانو به پوځي کلاوو کې سوکاله ژوند درلوده. پوځي لښکرو نه د ښار په د ننه عسکري بارکو کې ځای په ځای وو. شنه او ښېرازه ځرځایونه وسله والو ځواکونو ته ځانګړي شوي وو او پوځیانو د خپلو ستوماني لرې کولو لپاره د تفریح ځایونو او بڼونو څخه ګټه پورته کوله.

پورتنیو مسایلو ته په پام سره زموږ هېواد مرکزي حکومت نه درلود. د اوبو لګولو سیستمونه او بندونه چې پخوا موجود و د پرله پسې جګړو په پایله کې وران او له مینځه ولاړل. په دې حالاتو کې جدي خطر زموږ خاوره ګواښله.

په هېواد کې د زیاترو خلکو بوختیا **کرنه او مالداري** وه. د شنو دښتو شتون، د څارویو روزنه او زیاتوالی هڅاوه. د مالدارۍ کسب په هغه مهال کې د ټولنیزو کسبونو یوه مهمه برخه جوړوله. د څارویو په روزنه کې ځانګړې پاملرنه اس، اوښ او غوا ته کېده. دا څاروي د ډېر شهرت لرونکي وو.

خرمن جوړول، صابون جوړول، غالی اوبدل او ټغر اوبدل هم د سوداګرۍ بله برخه او د ټولنیزو بوختیا ښکاروندی وه. په ټولنیز حالت کې اخیستل او پلورل د جنس په جنس په ډول وه، ولې پیسې او سکې هم د ګټې وړ وې.

پورتنی انځور د احمد شاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې ټولنیز حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې د ملي حکومتونو په اړه او دویمه ډله دې د خلکو د بوختیا په اړه په خپلو منځو کې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازي نورو ته واوروي.

پوښتنې:

۱- ټولنیزو بدلونونو ولې په سستۍ سره حرکت کاوه؟

۲- د یرغل په پایله کې زموږ په خاوره کوم ډول ټولنیز زیانونه منځ ته راغلل؟ دوه ډوله یې ولیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د لویانو نه د سیل ځایونو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې اقتصادي حالت څنګه و؟

تېر لوست ټولنیز حالت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې اقتصادي حالت څېړو.

د هېواد اقتصادي حالت په ۱۶- ۱۷ پېړیو کې کابو ښه نه و. **کرنې**، **مالدارۍ** او **لاسي صنایعو** د اقتصاد درې مهمې ځانګې جوړولې. د دې ځمکې اقلیم او خاوره د ځینو نباتاتو د کښت لپاره مساعده وه. ولې یرغلونو ټول د کرنې سیستمونه له مینځه یوړل. خلک له اسلام څخه په پېړیو وړاندې په کرنه بوخت وو. د دې ځای د خلکو بله بوختیا مالداري جوړوله.

د پردیو د یرغلونو نه وړاندې د ځارویو په ډېرښت او روزنه کې کوښښونه کېدل. د لاسي او حرفه یي صنایعو په برخه کې او د پردیو یرغلونو څخه وړاندې نظامو، خلک هڅول چې د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې، مسو او سربو په راویستلو لاس پورې کړي. زرګرو، مسګرو او د صنایعو ټولو مالکانو، د خلکو د اړتیاوو په تولید کې ګام پورته کاوه.

په سوداګرۍ کې نښلوونکو واټونو او لارو فوق العاده ارزښت درلوده، د پردیو یرغلونو څخه پخوا په ۱۶- ۱۷ پېړۍ کې صادرات او واردات د **هند**، **چین**، **ایران** او **ماورا النهر** له هېوادونو سره په زیاته کچه کېدل. هغه مهال کې د **کندهار** او **هرات** ښارونه سوداګریز مرکزونه ګڼل کېدل. د کندهار ښار سوداګریز ارزښت په دې کې و چې له هغه ښار څخه سوداګریز کاروانو نه تېریدل. یو مهال د کندهار ښار د **هند دروازې** په نامه یادېده، له همدې امله زیاتې جګړې د وخت د ځواکمنو هېوادونو په منځ کې د کندهار د پوره نیولو په موخه رامنځ ته کېدې. د پردیو د یرغلونو او د هېواد له تجزیې څخه وروسته، اقتصادي

مرکزونه له منځه لاړل. په ښارونو کې اقتصادي فعالیتونه او د خلکو کارونه په ټپه ودرېدل او په پایله کې اقتصاد ته ډېر تاوان ورسېده چې دې حالت تر **اتلسمې پېړۍ** او د **ابدالیانو** د دولت تر رامنځته کېدو پورې دوام وموند.

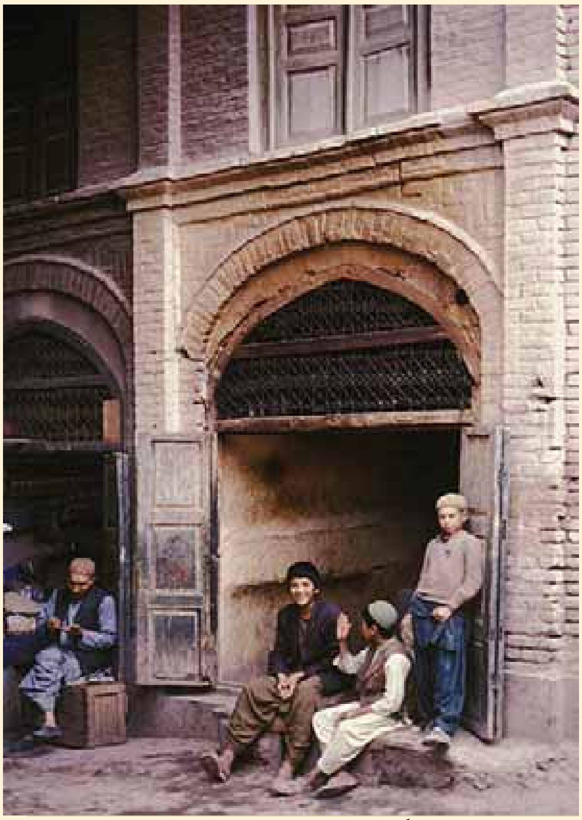

پورتنی انځور د احمد شاه با با د واک ته د رسېدو نه وړاندې اقتصادي حالت بیانوي

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د احمدشاه بابا د واک ته د رسېدو نه وړاندې د هېواد په اقتصادي وضعه او دویمه ډله دې د اقتصادي فعالیتونو په مهمو ځانګو باندې بحث وکړي او د بحث پایلې دې د هرې ډلې استازی نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱– ولې پیسې ضرب ووهل شوې؟

۲- د احمدشاه بابا واک ته له رسېدو څخه وړاندې کومو ښارونو له اقتصادي امله ځانګړې ارزښتونه درلودل؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له لویانو څخه د سرو زرو، سپینو زرو، اوسپنې او داسې نورو شیانو د را ایستلو دلیل وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

د افغانستان تاریخي پېښې له ۱۷۴۷ ز څخه تر ۱۸۷۹ ز کال پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دويم څپرکي موخې

- د احمدشاه بابا له شخصيت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا د اداري د ځرنګوالي، اصلاحاتو او د نظامي سفرونو د موخو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د احمدشاه بابا د ځای ناستو د اداري د ځرنګوالي سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د افغانستان په وړاندې د انګريزانو د ښکيلاکي سياست سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- پر افغانستان باندې د انګريزانو د يرغلونو د لاملونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاه بابا څنګه یوځل بیا افغانستان را ژوندی کړ؟

تېر لوست د احمدشاه بابا په وسیله د سیاسي واکمنی ته تر رسېدو وړاندې اقتصادي حالت وغېره، په دې لوست کې د هېواد بیا رغونه مطالعه کوو.

احمدخان د **زمان خان زوی** او د **دولت خان سدوزایي** لمسی په **۱۷۲۲** زېږدیز کال چې د ۱۱۰۱ هجري لمریز سره برابر دی په **هرات** کې زېږېدلی دی. په پنځه ویشت کلنی کې د **شېر سرخ** زیارت په جرګه کې واک ته ورسېد. د غنمو وږی د **کابلي صابر شاه** له خوا چې یو دینداره شخص و د نوموړي په پټکي کې د شاهي سمبول په عنوان وتومبل شو. په دې توګه **احمدشاه بابا** واک ته ورسېد. نوموړي له ټاکل کېدوڅخه وروسته لاندې ټکي د موخو په توګه په پام کې درلودل:

۱. د مرکزي قدرت بیا جوړول او یووالی.

۲. د افغانستان د طبیعي پولو امن، چې له **امو سیند** څخه یې د **سند** او **هند** تر سینده پورې اوږدوالی درلود.

احمدشاه بابا په ځینو کارونو لاس پورې کړ. هېواد ته یې له سیاسي او اقتصادي اړخه یووالی ور وباښه. د قبایلو ترمنځ اختلافونه یې له منځه یوړل. خلک یې وهڅول چې د هېواد په ګټو او تاوانونو کې سره شریک شي.

چارواکو ته د مشورې ورکولو لپاره یې د مشرانو د تلپاتې جرګې بنسټ کېښود. د دې پروګرامونو د پلي کولو او موخو ته د رسېدلو په موخه یې، د مذهبي ډلو ملاتړ په پام کې ونیوه. د خپل ټولنیز دریځ د ټینګښت لپاره یې د خېښی د اړیکو په ټینګښت لاس پورې کړ. احمدشاه بابا د ښه استعداد په درلودو سره په ټولو برخو کې زیار وایست او د دولت د چارو د پرمخ بیولو په لاره کې یې ډېرې ستونزې وګاللې.

د درانیانو امپراطوري (۱۷۴۷ز-۱۸۳۸ زیږدیز)

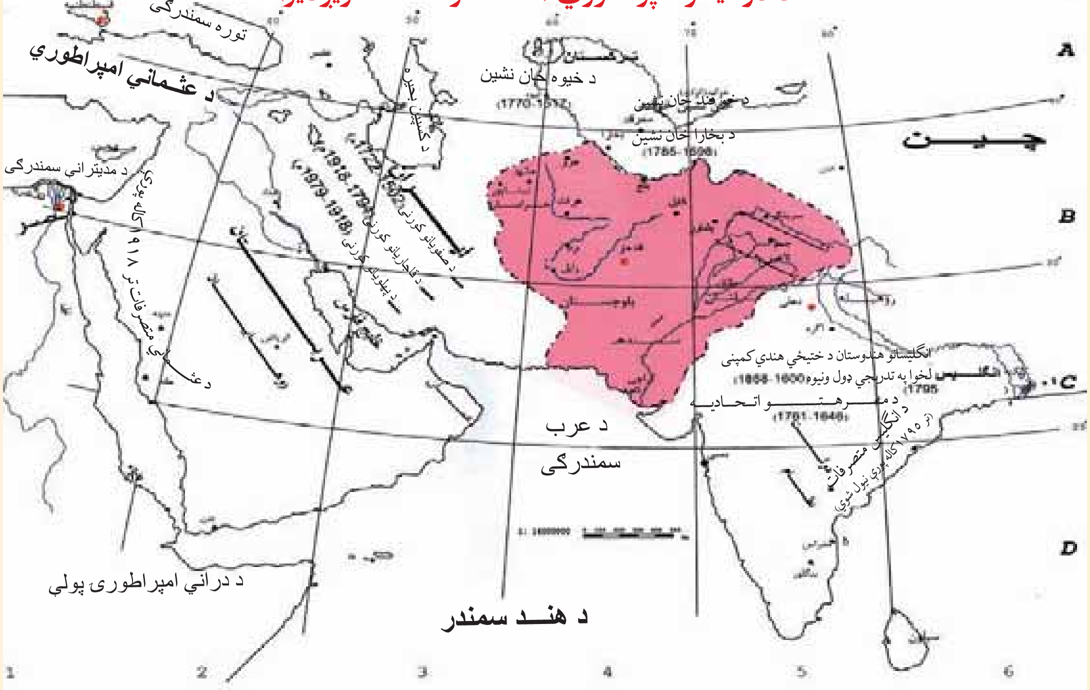

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د کابلي **صابر شاه** د شخصیت په اړه او دویمه ډله دې د سیاسي او اقتصادي مسایلو په تنظیم کې د احمدشاه بابا د ونډې په اړه په خپلو منځو کې سره بحث وکړي.

پوښتنې:

۱– ۱احمدشاه بابا په لنډه توګه راوپیژنئ؟
۲- د احمدشا بابا موخې کومې وې؟
۳- د احمدشاه بابا د شخصیت بیلابیل اړخونه تشریح کړئ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د موخو په اړه له لویانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احمدشاه بابا اداري اصلاحات او پوځي فعالیتونه

د کندهار سرپټی بازار

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا لخوا د هېواد بیا جوړول ولوستل شول، په دې بحث کې د احمدشاه بابا په لاس ترسره شویو اداري او پوځي اصلاحاتو باندې رڼا اچوو.

اداري اصلاحات:

احمدشاه بابا په اداري، پوځي او مالي جوړښت کې اصلاحات راوستل، وزیران یې وټاکل، د مشرانو جرگه یې جوړه کړه، د حکومت ډول یې د ټولو اسلامي هېوادونو په څېر مطلقه سلطنت و، د مشرانو په جرگه کې نهه پوهو کسانو غړیتوب درلود چې د تصمیم نیولو لوړ ځای و.

د نظام اداري جوړښت یې له درېو گونو قواوو (**اجرائیه**، **مقننه او قضائیه**) څخه جوړ و. قضایي قوې پوره خپلواکي درلوده. د هېواد عواید یې د مالیاتو د ټولولو، غنیمت مالونو، جنگي غراماتو او د پاچاهانو د تحفو نه ترلاسه کول.

د احمدشاه بابا خزانه له سرو زرو، گاڼو او قیمتي ډبرو نه ډکه وه. د نوموړي د مهمو کارونو څخه د **کندهار** ښار نوې ودانی او د **خلم** ښار جوړول دي. **معماری**، **حکاکی** او د **انځورگری** حرفو په دې وخت کې د پام وړ پرمختگ کړی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوځي فعاليتونه:

احمدشاه بابا په پوځي برخه کې ځانګړی استعداد درلود. د افغانانو د هېواد پالنې احساسات يې هڅول. خلکو ته يې ځواکمنتيا او خو ځښت ورباښه. په دې توګه بريالی شو چې سياسي يووالی ټينګ کړي او هېواد خپلو طبيعي پولو ته ورسوي. د احمدشاه بابا په پوځ کې دوه ډوله سرتېري وو، يو ډول يې **منظم** او بل يې **نامنظم** ځواک وه چې **د قومي ځواک** په نامه يې شهرت درلوده. د احمدشاه بابا په واکمنۍ کې د عسکرو شمير په منځني ډول **سل زره** تنو ته رسېده. قومي ځواکونه د خدمت په مهال له ماليې ورکولو نه معاف کېدل. د هېواد ټول عايدات **يو ديرش ميليونه** روپيو ته رسېدل چې له نيول شويو سيمو څخه لاس ته راتلل.

احمدشاه بابا په درې ګونو لورو کې وسله وال ځواکونه وګمارل. تر ټولو مهمه جګړه يې د **هند** په لوري د **پاني پت** په نامه شهرت لري، چې په پايله کې احمدشاه بابا د اتل په توګه راڅرګند شو. افغاني ځواکونو ډېر زيات غنايم لاسته راوړل. د نظم منځ ته کولو په موخه، احمدشاه بابا دوه ځله د لوېديځ په لور لښکر وايستل چې په پايله کې نوموړي ته ډېر برياليتوبونه ور په برخه شول. احمدشاه بابا د پولو د ټاکلو په موخه د شمال په لوري هم لښکر وايست او برياليتوبونه يې په نصيب شول او د امو سيند يې د دواړو حکومتو ترمنځ د طبيعي پولې په توګه وټاکه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې احمدشاه بابا په اداري او پوځي اړخو کې ولې ګام پورته کړ، او دويمه ډله دې د نهه کسيزې شورا د دندې په اړه په خپلو منځو کې خبرې وکړي، د خبرو اترو پايله دې د هرې ډلې استازي نورو ته واوروي.

پوښتنې:

١- د احمدشاه بابا د حکومت په اړه څه پوهېږئ؟
٢- د احمدشاه بابا د سلطنتي نظام ارزښت په څه کې و؟
٣- د احمدشاه بابا په وسله وال پوځ کې څو ډوله سرتېري وو؟
٤- د احمدشاه بابا وسله وال پوځونه په کومو لورو وګمارل شول؟
٥- د احمدشاه بابا د واکمنۍ پر مهال د هېواد عايدات له کوم اړخه تامين کېدل؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

د احمدشاه بابا د کارنامو په اړه څه پوهېږئ؟

د احمدشاه بابا مقبره په کندهار کې

په تېر لوست کې د احمدشاه بابا په اداري او پوځي اصلاحاتو رڼا واچول شوه، په دې سرلیک کې د هغه د کارنامو او د مړینې وخت ته کتنه کوو.

احمدشاه بابا د معاصر افغانستان د بنسټ ایښودونکي په توګه، د دې خاورې په جوړښت او د قومونو ترمنځ د یووالي په رامنځ ته کولو کې بریالی شو. له همدې امله د ځانګړي ځای له درلودو نه برخمن و. نوموړی هغه پاچا و، چې تاج یې پر سر نه ایښوده، تشریفات یې نه خوښېدل، پټکی یې تاړه او د ځمکې پر مخ کښیناسته. هغه له خلکو سره نېغه اړیکه درلوده. د سوله ییز شخصیت په توګه یې د خلکو په شخړو کې پرېکړې کولې. په ورین تندي یې له خلکو سره خبرې کولې. زړور، او هېواد پالونکی سړی و. په نړیوالو چارو کې یې له عدالت څخه کار اخیست. کړکېچونه یې په سوله ییز ډول حلول. احمدشاه بابا په سیاست کې د نرمښت پلوی و او تل به یې د دوستی له لارې چلند کاوه. سره له دې چې د خاورې د پراخوالي هوډ یې درلود، له وینو تویولو نه یې ډډه کوله. د ده د ښو او نیکو اخلاقو له امله ورته د **بابا** لقب ورکړل شوی دی.

احمدشاه بابا له شپږ ویشت کاله واکمنۍ څخه وروسته د هغې ناروغۍ له کبله چې ده ته وریېښه شوې وه د یو پنځوس کلو په عمر ۱۱۵۱ لمریز کال چې د (۱۷۷۳) زیږدیز کال سره سمون لري له نړۍ څخه سترګې پټې کړې او د **کندهار** ښار د **مبارکې خرقې** په انګړ کې خاورو ته وسپارل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کندهار کې د احمد شاه بابا جومات

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي.
لومړۍ ډله دې له نیول شویو هېوادونو سره د احمدشاه بابا په ښه چلند رڼا واچوي.
دویمه ډله دې د احمدشاه بابا د تګلارې او د نوموړي د مړینې کال په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱- احمدشاه بابا له څومره مودې وروسته او د څو کلو په عمر له نړۍ څخه سترګې پټې کړې؟
۲- د احمدشاه بابا ښېګنې چې د هېواد واکمنی په اړه وې تشریح کړئ.
۳- د احمدشاه بابا ځانګړې صفتونه کوم وو؟ دوه ډوله یې ولیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د احمدشاه بابا د ښېګڼو په اړه چې هغه پرې باور درلوده، له لویانو څخه معلومات لاس راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې تیمورشاه شل کاله واکمني وکړه؟

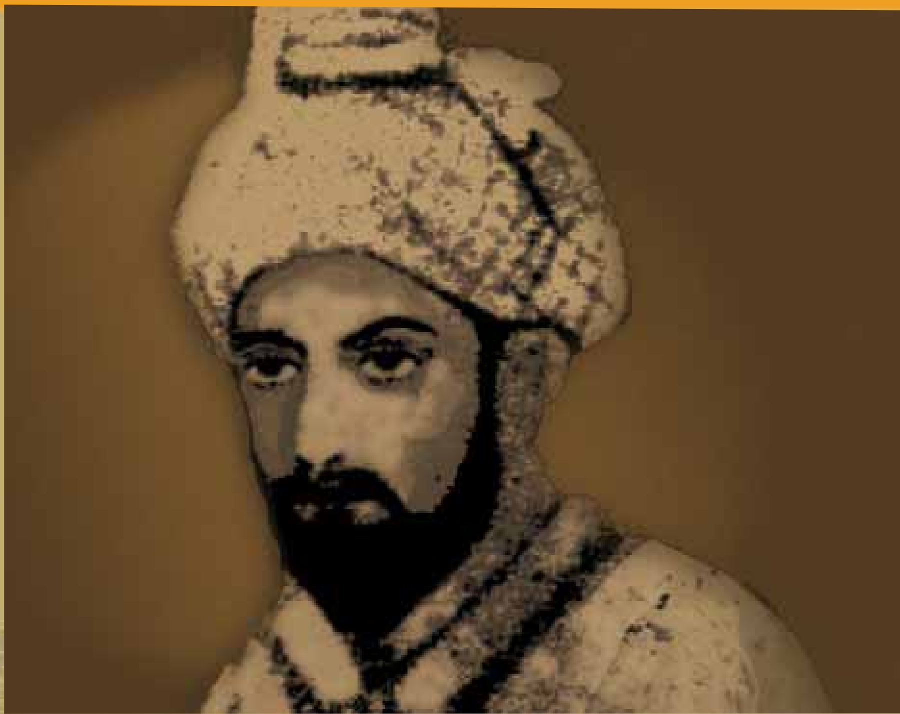

تېر لوست د احمدشاه بابا د ښېګڼو او د مړېني روښانولو ته ځانګړی شوی و، په اوسني لوست کې د تیمورشاه شل کلنه واکمني څېړل کېږي.

تیمورشاه چې په ۱۱۲۰ هجري لمریز (۱۷۴۲ زیږدیز) کال کې زیږېدلی و د پلار د پاچاهۍ پر مهال د **هرات** ولایت والي و. هغه تعلیم لرونکی او د دري ژبې شاعر و. د هغه وخت له دود سره سم تیمورشاه د پلار تر مړینې وروسته په **کندهار** کې د پاچاهۍ مقام ته نوماند شو. د **شهزاده سلیمان** نه د وزیر **شاه ولي خان** ملاتړ د دې لامل شو چې شهزاده سلیمان پاچاهۍ ته ورسیږي. پدې وخت کې تیمورشاه کندهار ته ورسېد او د ناراضه مخورو له خوا یې د لمسولو په پایله کې وزیر شاه ولي خان ووژنه او شهزاده سلیمان له پاچاهۍ څخه لاس واخیست.

د تیمورشاه د واکمنۍ پیر په بریاوو او هوساینو کې تېر شو، په دې وخت کې په ځینو سیمو کې پاڅونونه وشول، نوموړی بریالی شو چې خپل مخالفین له منځه یوسي او له هغو پولو نه دفاع وکړي چې ده ته په میراث پاتې شوي وې. یوازې د **بخارا** د واکمن **شاه مرادبیک** سره چې د **امو سیند** په سوبل یې د یرغل قصد درلوده په جنګ اړ شو، خو د مخورو مشرانو په منځګړیتوب سره سوله وشوه او أمو سیند د دواړو هېوادو ترمنځ پاکلې حد وټاکل شو. د دې مرحلې ځانګړتیا د پولو ساتنه وه. تیمورشاه ته چې کوم دولت په میراث پاتې شوی و بې له کوم بدلون څخه یې وساته. ټولو نښتو دفاعي ارزښت درلود. نوموړی له ټولو ګاونډیانو سره د ښه ژوند کولو پلوی و. د تیمورشاه تیر وتنه دا وه چې محلي سیمې یې د خپلو زامنو تر منځ وویشلې.

تیمورشاه له خپلې شل کلنې واکمنۍ څخه وروسته په ۱۷۹۳ زیږدیز کال په کابل کې له دې نړۍ

ځخه سترګې پټې کړې او د **کابل** په مرکز کې د کابل سیند سویلي خوا ته ښېرمه خاورو ته وسپارل شو.

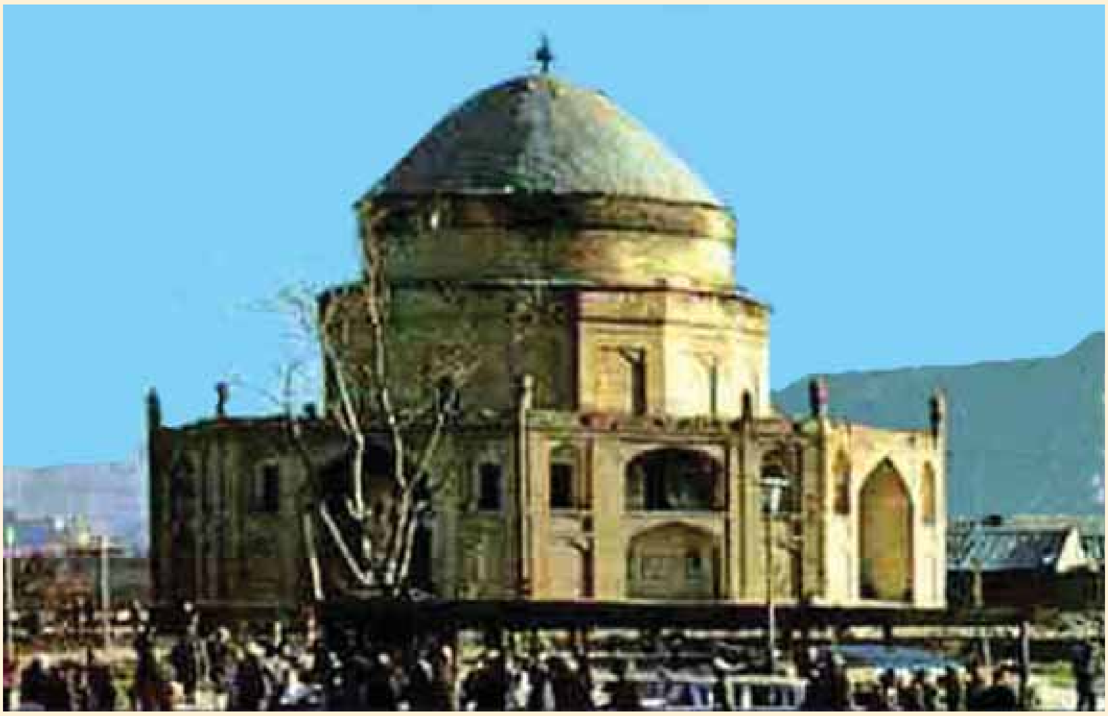

په کابل کې د تیمورشاه مقبره

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې فرهنګي پرمختیا وڅېړي، دویمه ډله دې د **تېمورشاه** د قلمرو د وېش لاملونه د ده د زامنو ترمنځ مطالعه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱– په کندهار کې د چا ملاتړ د **شهزاده سلیمان** د واک ته د رسېدو لامل وګرځېد؟
۲- د احمدشاه بابا په پاچاهۍ کې د ولیعهد په اړه څه دود او دستور و؟
۳- د تېمورشاه د واکمنۍ سیاسي ځانګړتیا څه وه؟
۴- د تېمورشاه کومې تېروتنې د هغه د امپراتورۍ د ماتې د چټکوالي لامل وګرځېد؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د تېمورشاه د شخصیت او کارنامو په اړه له خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه زمان د واکمنۍ تګلارې پېژنئ؟

تېر لوست د تېمورشاه واکمنۍ ته ځانګړی شوی و، په اوسني لوست کې هڅه کیږي د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ او بهرنۍ کړنلارې وڅېړل شي.

شاه زمان د پلار له مړيني سره سم ټول وروڼه د کابل ښار ته راوبلل. د **سردار پاینده محمد خان** په ملاتړ يې چې د **بارکزیو** د قوم مشر و، د تاج او تخت غوښتونکي بنديان او په خپله يې په ۱۷۹۳ زیږدیز کال کې چې له ۱۱۷۱ لمريز کال سره سمون لري د واکمنۍ اعلان وکړ. د نوموړي د واکمنۍ پر مهال د نړۍ لويه سياسي پېښه (**د فرانسې لوی انقلاب**) رامنځ ته شو چې لاس ته راوړنه يې يوازې د فرانسې هېواد ته محدوده نه شوه بلکې ټوله نړۍ يې ونيوله.

کورني او بهرني تاريخ ليکوونکي، شاه زمان يو هوښيار، فعال، زړور او حوصله لرونکی سړی بولي. د يوې جګړې په پای سره به يې بلې ته وردانګل. خلکو د **تیمورشاه** د نورو زامنو په پرتله شاه زمان ته دېر درناوی کاوه. نوموړي کابو د نيمايي پېړۍ امنيت په پای کې سياسي واک لاس ته راوړ. د امنيت د ټينګولو په موخه يې تصميم درلود چې مرکزيت پياوړی کړي. د دې موخو په پلي کولو کې د هېواد دننه او بهر له ستونزو سره مخامخ شو.

کورنيو سيالي کوونکو او د واک غوښتونکو له يوې خوا او د قبيلوي مشرانو او مخورو له بلې خوا په سيمه کې په ښکاره او پټه لاسوهنې پيل کړې او د بهرني دښمنانو استخباراتي شبکو پرو پاګند په ټول زور او ځواک

سره د شاه زمان پر ضد پیل شوې. **رنجیت سنگ** او پردي پلوو شاه زمان ته په کورنیو چارو کې د پام وړ ستونزې پیدا کړې. په لوېدیځ کې **قاجار فتح علی شاه** هم د شاه زمان د ورونو ترمنځ له مخالفتونو او بېلتون نه گټه پورته کړه او په مالي او پوځي مرستو یې **شهزاده محمود** په **هرات** کې وهڅاوه.

د مخورو او بانفوذه خلکو خپه کول، په سیمه کې ښکاره او پټو لاسوهنو او کورنیو خپل منځي مخالفتونو، د **وزیر فتح خان** په نږدې ملتیا سره د **شاه محمود** واک ته د رسېدو لپاره حالات چمتو کړل.

له لږ څه ناڅه مقاومت څخه وروسته شاه زمان **کابل** د **پېښور** په تکل پرېښود، خو د لارې په اوږدو کې د نورو ملگرو سره د **ملا عاشق الله شینواري** له خوا ونیول شو او ړوند کړی شو او وروسته د څارنې لاندې د کابل ښار ته راوستل شو په دې توگه د شاه زمان حاکمیت پای ته ورسېد او **شهزاده محمود** واک لاس ته راوړ.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه زمان د واکمنۍ د ځرنگوالي او دویمه ډله دې د کورنیو بغاوتو په اړه خبرې اترې وکړي.

پوښتنې:

۱- د شاه زمان د شخصیت په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲- د شاه زمان واکمنۍ د نړۍ له کومې پېښې سره سمون درلود؟
۳- د شاه زمان د واکمنۍ کورنۍ ستونزې کومې وې؟
٤- د سیمې د هېوادو د پټو او ښکاره لاسوهنو موخې وواياست؟

د ټولگي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د سیمې د هېوادو د لاسوهنو او کړنلارو په اړه د مشرانو نه پوښتنه وکړي او د معلوماتو د لاس ته راوړلو نه وروسته دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوهیږئ شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد؟ د شاه محمود لومړی ځل واکمني (۱۸۰۱-۱۸۰۴ زیږدیز)

په تېر لوست کې موږ د شاه زمان د واکمنۍ په اړه زده کړل. ایا پوهیږئ شاه محمود لومړی ځل څنګه واک ته ورسېد؟

شاه زمان د ښکیلاګرانو اصلي سیال بلل کېده. په دې توګه انګرېزانو په هغه وخت کې (**د نفاق واچوه او حکومت وکړه**) د سیاست نه په کار اخیستلو سره د سدوزیو ترمنځ د سیالۍ نه ګټه پورته کړه، غوښتل یې چې شاه زمان له منځه یوسي.

د هغوی پام د شاه زمان ورور **شهزاده محمود** او **بارکزي سردار فتح خان** ته چې **ایران** ته تښتېدلي وو، راوګرځېد.

د انګرېزانو په واسطه د توطیو په لار اچول او تول سیمه ییز ځواکونه له یو اړخه، د شاه زمان د ورونو ترمنځ نفاق له بله اړخه د دې زمینه مساعده کړه، چې **شاه محمود** واک ته ورسیږي. په همدې حالت کې د **انګلیس** استعماري سیاست پراخوالی مونده، د هېواد په لوېدیځ کې هم د **هرات** د وېش لېوالتیا د **قاجاري** دولت له لوري څرګندېده. په دې سربېره **شاه شجاع** د افغانستان په ختیځ کې او د **پنجاب** د **سکانو** حکومت په **پېښور** کې د نوموړي پر ضد په جګړه لاس پورې کړ.

د دې ترڅنګ د شاه محمود د دولت د ماتې په موخه د **عبدالرحیم خان غلجایي** په مشرۍ ستر ځواک د **غزني** په لوري حرکت وکړ، چې د شاه محمود د ځواکونو له خوا د ماتې سره مخامخ شو. د دې لپاره چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابل کې خلک د شاه محمود له ادارې نه خپه وو، په پاځون یې لاس پورې کړ او نوموړی یې د کابل په **بالاحصار** کې محاصره کړ، **شجاع الملک** کابل ته راننوت او د **بابر** په بڼ کې استوګن شو. په همدې وخت کې **وزیر فتح خان** له خپل لښکر سره د شاه محمود د خلاصون لپاره له **بامیانو** نه راورسېد، خو د **مختارالدوله** په مشرۍ د شجاع الملک لښکر په **قاضي کلا** کې د هغو مخه ونیوله او فتح خان له ماتې وروسته د **کندهار** په لور شاتګ ته اړ او د شاه محمود له زوی **کامران** سره یوځای شو، د شاه محمود له ماتې او تسلمیدو نه وروسته شجاع الملک بالاحصار ته ننوت او خپله واکمني یې اعلان کړه.

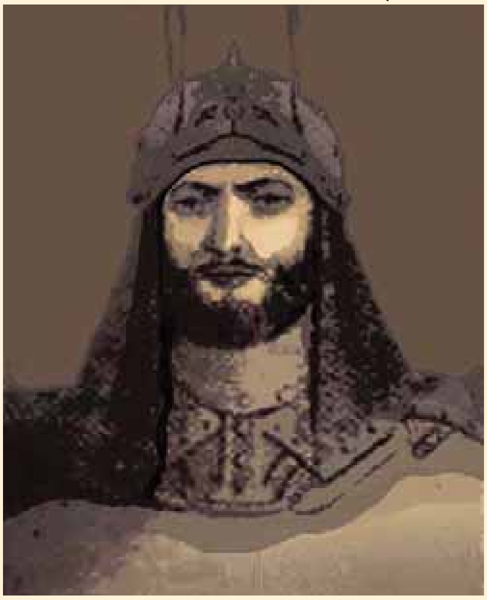

وزیر فتح خان

په ټولګي کې فعالیت:

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پدې اړه خبرې وکړي چې انګرېزانو (د نفاق واچوه، حکومت وکړه) له سیاست څخه څنګه ګټه پورته کوله؟ او دویمه ډله دې په دې اړه بحث وکړي چې خپل منځي نفاق، افغانستان کوم لور ته راکاږه.

پوښتنې:

۱- کوم لاملونه سره یو شول او د شاه محمود د واک ته رسېدو لاره یې هواره کړه؟
۲- شاه محمود د خپلې واکمنۍ په وخت له کومو ستونزو سره مخامخ وو؟
۳- شجاع الملک څنګه واک ته ورسېد؟ توضیح یې کړئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د شجاع الملک د شخصیت په اړه له لویانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه شجاع د لومړي ځل د واکمنۍ څرنګوالی له (۱۸۰۵ نه تر ۱۸۰۹ زېږديز کال پورې)

په تېر لوست کې مو د شاه محمود د واکمنۍ څرنګوالی او ستونزې مطالعه کړې، په اوسني لوست کې د شاه شجاع د لومړي ځل د واکمنۍ لاملونه تر څېړنې لاندې نیسو.

کله چې د **شاه محمود** په لاس **شاه زمان** ړوند شو، د خلکو زړه بدوالی د شاه محمود په وړاندې ډېر شو او د **شاه شجاع** د فعالیتونو لپاره لار خلاصه شوه. هماغه و چې نوموړي د **کابل** د خلکو په بلنه پلازمېنې ته راننوت او د هېواد چارې يې په لاس کې واخيستې. له کومه ځایه چې د افغانستان خلک د کورنیو جګړو نه په تنګ شوي وو، د هېواد د امنیت غوښتونکي وو. شاه شجاع په یو لړ کارونو لاس پورې کړ، تر څو چې د خلکو هیلې پوره کړي، د بېلګې په توګه خپل ورور شاه زمان يې خوشې کړ. د خپل ورور مخالفین يې وځپل او د هغو له ډلې يې **عاشق شینواری** په دار وځړاوه.

هغه د **بارکزایو** ورونو په پخلا کېدو لاس پورې کړ او د اړیکو د ټینګولو لپاره يې د **دوست محمد خان** خور ځانته واده کړه. **وزیر فتح خان** ته يې د هېواد په اداري چارو کې برخه ورکړه، خو بیا هم دې کار تر ډېرې مودې دوام ونکړ. وزیر فتح خان د شاه شجاع پر ضد د هېواد په بېلابېلو سیمو کې په لمسون لاس پورې کړ، خو ګټوره پایله يې نه درلوده. په پای کې هغه مهال چې شاه شجاع په **کشمیر** او **پېښور** کې و، شاه محمود د خپلو پلویانو په ملاتړ له بند نه وتښتېده او د شاه شجاع ضد ځواکونه يې

راټول کړه او په پایله کې شاه شجاع په **گندمک** کې له ماتې سره مخامخ او په دې توگه شامحمود د دویم ځل لپاره پر تخت کښیناست.

شاه شجاع یو فرهنگي سړی او د دري ژبې شاعر هم و، چې د کلام بېلگه یې په لاندې څلوریزه کې تر سترگو کېږي.

مرغ دلم بـه یـاد وطـن گریـه می کند	این بلبل از فراق چمن گریه می کند
تا دل سفر گزید به چین دو زلف او	غربت کشیده بهر وطن گریه می کند

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په ټولگي کې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د مهمو گامونو په اړه او دویمه ډله دې د شاه شجاع د ماتې په لاملونو خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱– د شاه شجاع د واک ته رسېدو لاملونه وواياست؟

۲- د بارکزایو وروڼو سره د شاه شجاع د سولې پایله څه وه؟

۳- وزیر فتح خان د شاه شجاع په وړاندې په کومو کارونو لاس پورې کړ؟

د ټولگي نه د باندې فعالیت:

زده کونکي دې له لویانو څخه د پخلاینې د گټو په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شاه محمود د دويمې واکمنۍ څرنګوالي (۱۸۰۹-۱۸۱۸ ز)

په تېر لوست کې مو د شاه شجاع د لومړۍ واکمنۍ مهمې پايلې وڅېړلې، اوس د شاه محمود د دويم ځل واکمنۍ څرنګوالی څېړو.

شاه محمود په دې بريالی شو چې د **وزير فتح خان** په مرسته د دويم ځل لپاره د ملک ټول واک لاس ته راوړي. وزير فتح خان د شاه محمود له اعتماده ګټه واخيستله او د خپل واک د ټينګوالي لپاره يې د ورونو ترمنځ د هېواد د ولايتونو په وېش لاس پورې کړ. دغه کار د شاه محمود د زوی **کامران** د ناخوښۍ لامل وګرځېده.

دغه مهال شاه محمود يواځې په **کابل** او **کندهار** کې واک درلود او د هېواد لوېديځو پولو کې ناامني او ګډوډي وه. **شاه شجاع** د هېواد په ختيځو پولو کې خورا نفوذ او ځواک درلوده. د **سدوزيو** او **بارکزيو** ترمنځ سياسي کشالې، قدرت ته له رسېدو نه پرته نورې تولنيزې مسالې هم وې، چې دغه راز خبرې اترې د شاه محمود د انديښنې لامل وګرځېده او خپل زوی کامران يې **هرات** ته واستاوه. نوموړي په هرات کې د وزير فتح خان د ورونو پر ضد په غچ اخيستلو لاس پورې کړ، چې دده دا کار په ټول هېواد کې (له هرات نه تر کشميره پورې) د تاوتريخوالي لامل وګرځېد. د دغې بلوا له مهمو محرکينو او عاملينو نه يو هم **دوست محمد خان** و.

نوموړی له **کشميره کابل** ته راغی او د کابل په ښار کې يې شاه محمود د **غزنې** په لور شاتګ ته اړ کړ. له دې پېښو سره جوخت د وزير فتح خان د ورونو له خوا د ده د مرګ د غچ اخيستلو په موخه تاوتريخوالي زيات شو او د شاه محمود د ماتې لامل وګرځېد. په دې سره د شاه محمود د واکمنۍ دويم دور په ۱۸۱۸ زېږديز کال کې پای ته ورسېده.

پورتنی انځور د هغه وخت د ښاري ژوند یوه برخه څرګندوي

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په دې اړه چې د شاه محمود واکمنې تر کومه ځایه پورې غځېدلې وه او دویمه ډله دې د خپل منځي تاوتریخوالي په اړه خبرې اترې وکړي او پایله دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱– وزیر فتح خان د شاه محمود له اعتماده څنګه ګټه واخیستله؟

۲- د سدوزیو او بارکزیو د کورنیو ترمنځ تاوتریخوالي له کومه ځایه سرچینه واخیسته؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د مشرانو نه په دې اړه چې د سدوزیو په لړۍ کې کومو کسانو پر افغانستان حکومت کړی، معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ سره آشنایي لرئ؟

د امیر دوست محمد خان انځور

په تېر لوست کې مو د خپل منځي شخړو او جګړو په اړه معلومات ترلاسه کړل، په دې لوست کې به د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل واکمنۍ له ځرنګوالي سره آشنا شئ.

وروسته له دې چې **دوست محمد خان** په تدریجي ډول خپل موقعیت په کابل کې ټینګ کړ د پاچاهۍ او امارت شرایط یې ځانته چمتو کړل، تر دې چې په ۱۸۳۵ زیږدیز کال کې د ده په سر د تاج ایښودلو مراسم په ډېره ساده توګه په **کابل** کې ترسره شول او نوموړي ته د **امیرالمؤمنین** لقب ورکړل شو.

امیر په لومړي ګام کې بې اعتماده کسان له واک نه ګوښه او پر ځای یې خپل زامن وګومارل، وروسته یې د **سکانو** پر ضد جګړې ته ځان چمتو کړ. د دې جګړې د ترسره کولو لپاره یې مخکې د سوداګرو، هتې والو او نورو قشرونو نه اعانه راټوله کړې وه. د خپلې خوښې پنځوس زره پیاده او لس زره سپاره سرتېرې یې په (۱۸۳۵) زیږدیز کال د **پېښور** په لور وخوځول. **سلطان محمد خان** د لس زره باجوړي سرتېرو په درلودو سره د **امیر د اردو** یوه برخه وه. ددغو ځواکونو خوځېدو د **رنجیت سنګ** په ځواکو کې لویه وېره پیداکړه. رنجیت سنګ حاضر شو، چې د تازه دمو افغانانو سره د روغې جوړې لاره خپله کړي نو یو پلاوی یې د **هارلان** په مشرۍ د امیر حضور ته واستاوه. هارلان دنده درلوده چې په هره توګه وي په افغاني لښکرو کې نفاق او درزونه واچوي. د نوموړي پلاوي تر هرڅه دمخه د امیر ورور سلطان محمد خان ته پام شو او د پېښور د حکومت د وعدې په ورکولو سره یې پر سکانو د یرغل او جګړې نه مخ وګرځاوه. سردار سلطان محمد خان د لس زره سرتېرو په ګډون د شپې له خوا د امیر د

لښکرو نه بېل او له دښمن سره يوځای شو. امير دوست محمد خان د دې وضعيت په ليدو شاتګ ته اړ او **کابل** ته راستون شو.

په ۱۸۳۶ زيږديز کال کې د **هند** د نوي وايسرا په توګه د **لارډ اکلنډ** د ټاکل کېدو نه وروسته امير دوست محمدخان دده په نوم مکتوب وليکه او په ضمن کې يې د پېښور په مسالې ټينګار وکړ، په دې لاره کې د **انګرېزانو** د دولت د مرستې غوښتونکی شو. نوي وايسرا د امير د ليک په ځواب کې وليکل چې د **برتانيې** حکومت د دې هيله مند دی چې د **افغان** او **سک** دولتونه دې د سولې له لارې خپلې مسالې هوارې کړې او برتانيا د نورو هېوادو په کورنيو چارو کې لاسوهنه نه کوي. او تر څنګ يې د (**الکساندر برنس**) په مشرۍ يو پلاوی په ښکاره د سوداګريزو مسالو د څېړلو په نامه کابل ته ولېږه. امير دوست محمد خان کابل ته د **انګليسي** پلاوي په راتګ ډېر خوښ شو او هيله من و چې يو لړ مسالې د پېښور د مسالې په ګډون د خبرو اترو له لارې حل کړي، خو د امير د غوښتنو په خلاف يې د انګرېزانو د پلاوي نه د پام وړ ځواب لاس ته را نه وړ.

د دې لپاره چې برتانيا د افغانستان په اړه د **روسيې** او **ناپليون** د پاليسۍ او موخو نه په وېره کې و له افغانستان سره يې خپله مينه وښودله. امير دوست محمد خان د انګرېزانو د دې سياست سره چې پېښور د رنجيت سنګ له ځواکونو څخه تش شي هوکړه وکړه، خو انګرېزانو افغانستان ته د روسي پلاوي راتګ بهانه کړه او له امير دوست محمد خان سره يې اړيکې وشلولې او له **شاه شجاع** او **رنجيت سنګ** سره يې خپلې اړيکې ټينګې کړې. شاه شجاع چې په لوديانه کې د انګرېزانو تر سيوري لاندې ژوند کاوه، د هغوی سره په خبرو اترو بوخت شو او انګرېزانو دی د خپل يرغل مخکښ وګرځاوه. او په ۱۸۳۹ زيږديز کال يې زموږ پر خاوره يرغل وکړ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امير دوست محمد خان د واک ته رسېدو د څرنګوالي په اړه او دويمه ډله دې په افغانستان کې د انګرېزانو د سياست په اړه، په خپلو منځو کې سره بحث وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د انګرېزانو استازی هارلان څنګه بريالی شو چې د امير دوست محمد خان په پوځ کې درز واچوي؟

۲- انګرېزانو ولې پر افغانستان يرغل وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د افغانستان په وړاندې د فرانسې او روسيې د پاليسۍ په اړه معلومات لاسته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پر افغانستان د انګرېزانو د لومړي يرغل په اړه معلومات لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امیر دوست محمد خان د لومړي ځل د واکمنۍ د څرنګوالي په اړه معلومات تر لاسه کړل، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګرېزانو د مستقیم یرغل په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

پر **افغانستان** د **انګرېزانو** لومړی یرغل د تاریخ له نظره د هند په نیمه لویه وچه کې د سرو زرو تاج ساتنې مفکوره وه. دغې مفکورې د انګرېزانو د سیاسي او پوځي تګلارې بنسټیزه موخه، جوړوله. انګرېزان د خپلو استعماري پلانونو د پلي کېدو لپاره ډېرې پلمې په لټه کې وو. **مکناټن** د **برتانوي هند** د استازي په توګه له **شاه شجاع** او **رنجیت سنګ** سره اړیکه ټینګه کړه. د ۱۸۳۸ زېږدیز کال د جولای په ۲۵ مه د دوی ترمنځ د **لاهور** درې اړخیز تړون لاسلیک شو. په دغه تړون کې مکناټن او رنجیت سنګ ډېر واک درلود، خو شاه شجاع د یو فراري سړي په توګه بې واکه و. انګرېزانو د دې په بدل کې چې شاه شجاع د افغانستان پر تخت کښېنوي، هغه یې د **سند** په شاو خوا کې د افغاني خاورې له یوې برخې نه لکه **کشمیر**، **پېښور**، **ډېره جات** او **خیبر** چې د **دوست محمد خان** د واکمنۍ حدود وو، د رنجیت سنګ په ګټه منصرف کړ او هم یې پرې ومنله چې له هېڅ دولت سره به چې د انګرېزانو د دولت مخالف وي سیاسي اړیکې نه ساتي. د **هرات** خپلواکي چې د هغه د وراره په لاس کې و، ومني او د هغه ځای په چارو کې به لاسوهنه نه کوي.

د همدغو شرایطو او تړونونو له مخې، انګلیسي ځواکونو د **سرجان کین** تر قوماندې لاندې چې د انګلیس ځانګړی استازی (مکناټن) او شاه شجاع هم ورسره و. د ۱۸۳۹ زېږدیز کال په فبرورۍ کې د **بلوچستان** او **بولان**

درې له لارې پر **کندهار** يرغل وکړ. **کندهاري ورونو د روسيې** له استازي نه د مرستې غوښتنه وکړه، خو روسانو مرسته ورسره ونه کړه. د روسانو د دې کار له امله کندهاري وروڼه مايوس شول او بې له جګړې يې په شاتګ وکړ او **ايران** ته وتښتېدل. شاه شجاع کندهار ته راننوت. په کندهار کې مکناټن له شاه شجاع سره يو بل تړون لاسليک کړ او له هغه يې ژمنه واخيسته چې په افغانستان کې د انګرېزانو تلپاتې ځواکونه او يو سياسي استازی ځای په ځای شي. په دې ډول انګليسي ځواکونه له شاه شجاع سره د **غزني** له لارې او **کپتان ويډ** د شاه شجاع له زوی شهزاده **تېمور سره د خيبر** درې او **جلال اباد** له لارې پر **کابل** يرغل وکړ. امير دوست محمد خان چې د لويديځو او ختيځو جبهو ترمنځ را ايسار و او جنګي تياری يې هم نه درلوده، د دښمن له ځواکونو سره له مخامخ کېدو وړاندې يې تېښته وکړه او په **بخارا** کې يې پناه واخيسته او په دې توګه د دښمن ځواکونه کابل ته ننوتل.

امير دوست محمد خان ونه شو کولی چې له روسيې نه هغه مرستې ترلاسه کړي چې په بخارا کې يې ورته انتظار درلود، له همدې امله خپه او نهيلی بيرته افغانستان ته راستون شو او ځان يې انګرېزانو ته وسپاره او هغوی بيا **کلکتې** ته واستاوه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان لپاره د انګرېزانو د پاليسۍ او سياست په اړه او دويمه ډله دې د لاهور، درې اړخيز تړون په اړه خبرې اترې وکړي او پايله دې د هرې ډلې استازی په ټولګي کې واوروي.

پوښتنې:

۱- کومو مسايلو پر افغانستان د انګرېزانو د بريد سياسي او پوځي تګلاره جوړوله؟
۲- د لاهور تړون څه وخت او د کومو اشخاصو ترمنځ لاسليک شو؟
۳- انګرېزانو له کومو لورو او د کومو اشخاصو تر قوماندې لاندې پر افغانستان يرغل وکړ؟
٤- د کندهار په تړون کې مکناټن له شاه شجاع نه کومه ژمنه واخيسته؟ ويې واياست.

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته په افغانستان د انګرېزانو د لومړي يرغل او د هغه د ناوړو پايلو په اړه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ په اړه معلومات لرئ؟ د شاه شجاع دویمه واکمني له (۱۸۳۹-۱۸۴۲ زیږدیز) پورې

په تېرو لوستو کې مو په هېواد د انگرېزانو د لومړي يرغل، د هغوی موخې او د امير دوست محمد خان د واکمنۍ په اړه معلومات لاس ته راوړي، اوس په دې لوست کې د شاه شجاع د حکومت له څرنگوالي سره أشنا کيږئ.

وروسته له دې چې **انګرېزان** او **شاه شجاع** يو ځای کابل ته راننوتل نوموړي د انګرېزانو په تکيه د **کابل** په **بالاحصار** کې څلور کاله پاچاهي وکړه. انګرېزی سفير (**مکناټن**) د لومړی وزير او نايب السلطنه په توګه دنده ترسره کوله. **الکساندر برنس** د کورنيو چارو د وزير حيثيت درلود. **موهن لال** د ضبط او حوالاتو مسوولیت پر غاړه درلوده. د انګرېزانو ځينې سياسي او پوځي مامورين د هېواد په بيلا بيلو سيمو کې د چارو سلاکاران بلل کېدل. دا ځکه چې په افغانستان کې يې د تلپاتې استوګنې هوډ درلود. خپل ځواکونه يې په **کابل**، **کندهار**، **کلات**، **غزني**، **وردګ**، **چاريکار**، **باميان** او **جلال آباد** کې ځای په ځای کړل.

انګرېزان په دې فکر کې وو چې خپله ستړيا وباسي خو داګمان يې بې ځايه و. د هغوی ظلم او زياتی، د خلکو ناخوښي، د پوځي لګښتونو زياتوالی، د هېواد د عوايدو کموالی، د ماليو تحميلول، د نرخونو لوړوالی، د وخت له واکمن نه د خلکو کرکه، دا ټول هغه لاملونه وو چې يو لوی ملي پاڅون ته يې لاره هواره کړه. هماغه و چې د **غلجيو**، **زرمتو**، **خوګيانو**، **کوهدامن** او **کوهستان** مېړنيو خلکو د سرکشۍ نښانې روښانه شوې، چې ملي مشرانو د ملي خوځښتونو هستې ته يې وده او پراختيا ورکړه. د **نواب باغ** په کوڅه کې د **اڅکزي عبدالله خان** په کور کې د يرغل پلان جوړ شو او يوه دولس کسيزه شورا جوړه شوه چې په هغې کې **نواب زمان خان** د رييس او **امين الله خان لوګري** د مرستيال په توګه وټاکل شو، تر څو د سولې او جګړې چارې په غاړه واخلي.

د ۱۸٤۱ زيږديز کال د نوامبر دويمه د افغانانو لپاره د ملي پاڅون او برياليتوبونو لويه ورځ او د برتانيې لويې امپراتورۍ د ماتې ورځ بلل کيږي. په دې معنا چې له جوړ شوي پلان سره سم يې د کابل د بالاحصار په لمنو چې د انګليسي مامورينو او منصبدارانو قرارګاه وه يرغل وکړ. د برنس کور ته يې اور واچاوه او دی يې په خپله له

تېغه تېر کړ. مبارزینو په دویمه ورځ د انګرېزانو په نورو کلاګانو باندې چې د کابل په ښار کې وې یرغل وکړ. په دې اړو دوړ کې د جهاد غړ د کابل **شېرکروهی** ته ورسېده او خلکو ډله ډله په دې ملي جهاد کې ګډون وکړ. له نېکه مرغه چې **سردار وزیر محمداکبر خان** کابل ته راغی او د نواب زمان خان په ځای یې د جهاد مشري په لاس کې واخیسته. انګرېزانو چې خپل حالت ستونزمن ولیده له سردار محمد اکبر خان سره خبرو اترو ته کېښناستل، انګرېزانو غوښتل چې په دې خبرو کې سردار محمد اکبر خان ووژني، خو محمد اکبر خان له فرصت نه په ګټه پر مکناټن یرغل وکړ او د تفنګچي په ډز یې وواژه.

وزیر اکبر خان

د جګړې په ترڅ کې ډېر شمېر انګرېزان ووژل شول او د دوی په خپله وینا له ۱۶۵۰۰ تنو نه یوازې یو کس (**ډاکټر برایډن**) په نیم ژواندي حالت کې **جلال آباد** ته ورسېد او د خپلو لښکرو د تباهی کیسه یې وکړه. انګرېزانو په کابل کې د خپل لښکر له ماتې څخه وروسته په غچ اخیستو لاس پورې کړ او تازه دمه لښکر یې د یرغل لپاره چمتو کړ.

وزیر اکبر خان د کابل په لور د **جنرال پالک** په مشرۍ د انګرېزي ځواکونو له حرکت نه خبر شو او مقابلې ته یې ورودانګل، خو د امیر دوست محمد خان له لارښوونې سره یې سم د **تاشقرغان** په لور شاتګ وکړ. د **پالک** او **سیل** ځواکونه له جلال اباد نه کابل ته ننوتل او د خپل د لاسه تللي حیثیت د بیا راګرځولو لپاره یې د کابل **چتې بازار** او ښکلي **ستالف** ته اور واچاوه. ناځاپه د انګرېزانو له ذهنه د افغانستان د نیولو مفکوره ووته. دوست محمد خان یې له بنده ازاد کړ چې افغانستان ته ستون او یو ځل بیا د کابل په تخت کېښیني. په دې توګه د انګرېزانو د یرغل لمن ټوله شوه. په دې ماتې سره د انګرېزانو حیثیت په ټوله اسیا ان په ټوله نړۍ کې ټیټ شو. د انګرېزانو کابینه بدله شوه او له دې څخه وروسته انګرېزانو د افغانستان په اړه خپلې کړنلارې ته بدلون ورکړ او تر ډېرې مودې پورې یې زموږ هېواد پر خپل حال پرېښود، په بدل کې یې د افغانانو ستر ویاړونه په برخه شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د شاه شجاع د واک ته رسېدو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د انګرېزانو د ماتې په اړه بحث وکړي او خپل نظرونه دې له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

پوښتنې:

۱- انګرېزانو د خپل اوږد مهال شتون په موخه خپل ځواکونه، د افغانستان په کومو سیمو کې مېشت کړل؟
۲- د انګرېزانو پر ضد د افغانانو د ملي پاڅون او خوځښتونو لاملونه کوم مسایلو جوړول؟ روښانه یې کړئ.
۳-په افغانستان کې د انګرېزانو ماتې د انګلیسي سیاست پوهانو په افکارو کې څه عبرت منځ ته راوړ او په کومو مسایلو یې اعتراف وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو په مرسته د هغو ملي مبارزینو او غازیانو په اړه چې انګرېزانو ته یې ماتې ورکړې، معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امیر دوست محمد خان د دویمې واکمنۍ په اړه پوهیږئ؟

د امیر دوست محمد خان دویمه واکمني له ۱۸۴۳ نه تر ۱۸۲۳ زیږدیز کاله پورې

په تیر لوست کې مو د شاه شجاع د دویم ځل واکمنۍ او د انګریزانو د لومړي یرغل د انګېزو او موخو په اړه معلومات لاس ته راوړل، په دې لوست کې د امیر دوست محمد خان د دویم ځل واکمنۍ په ارزښت اشنا کیږئ.

خنګه چې په تیر لوست کې وویل شول، انګریزانو له خپلې څلور کلنۍ ولکې ترخې تجربې څخه زده کړل چې په افغانستان کې پاتې کېدای نه شي، له همدې امله د حل لارې د پیدا کولو او نویو اړیکو ټینګولو په فکر کې شول. هغوی د **امیر دوست محمد خان** د دویم ځل واک ته رسېدو ته راضي شول، له دې امله چې زنداني امیر له ټولو پېښو نه بې خبره پاتې شوی و، افغانستان ته په بېرته راستنېدو کې یې په انګریزانو هېڅ ډول قید و شرط کېنښېنود او د دې لپاره چې د **برتانوي هند** دولت عملا افغانستان په ملوک الطوایفیو باندې وېشلی وي او هم په افغانستان کې د نفاق زیاتوالی راوړي، امیر دوست محمد خان یې د درې ګونو ولایاتو (**کابل**، **غزني** او **جلال اباد**) د امیر په توګه ومانه.

وروسته له دې چې امیر دوست محمد خان پاچا شو لومړی یې د هېواد د کورني وضعې په سمون کولو لاس پورې کړ. د دې لپاره چې د ملوک الطوایفیو په رامنځ ته کېدو او د جګړو په پېښېدو سره، د هېواد وضعیت په عمومي ډول خراب شوی و. بیا یې د سیاسي یووالي او د مرکزي دولت د ټینګښت لپاره هڅې وکړې او د ټولو قوماندانانو په تېره بیا د **وزیر محمد اکبر خان** په مېرانه یې له **بامیان** څخه تر **مزاره** او **هراته** پورې سیمې فتح کړې او وروسته یې د **تګاب** او **نجراب** د خلکو بغاوتونه له منځه یوړل او د **خوګیانیو** د خلکو خوځښتونه یې غلي کړل. لنډه دا چې وزیر محمد اکبر خان د یوه فاتح، هېوادپاله او سرښندونکي سړي په توګه د افغانستان

په سیاسي یووالي کې ډېر زیار وایسته. نوموړی په پای کې د نه ویشت کلو په عمر په ۱۸۴۶ زېږدیز کال کې یوه **هندي ډاکټر** په زهر لړونکو ګولیو شهادت ته ورساوه او د **مزار شریف** په **روضه** کې خاورو ته وسپارل شو.

د وزیر اکبر خان مړینې د افغانستان ټول هېواد پالونکي خلک خواشیني کړل. له دې سره جوخت د **سکانو** حکومت د **رنجیت سنګ** تر مړینې وروسته کمزوی شوی و، انګرېزانو په **پنجاب** کې پرمختګ وکړ او د پنجاب زیاتره سیمې یې ونیولې، امیر دوست محمد خان د **پېښور** او د هغه شاوخوا سیمو د لاس ته راوړلو لپاره هڅه وکړه، خو ځای یې ونه نیوه او له بلې خوا د **هندوکش** د شمال ټول ولایتونه یې هم لاس ته راوړل او د ملوک الطوایفیو د له منځه وړلو په موخه یې د پام وړ ګام واخیست او ځلانده بریالیتوبونه یې په برخه شول.

امیر دوست محمد خان بیا خپل پام د **هرات** او **کندهار** لور ته وګرځوه. کندهار په ۱۸۵۵ زېږدیز کال کې د **کندهاري سردارانو** ترمنځ د مخالفتونو له امله د **امیر دوست محمد خان** لاس ته ورغی او د مرکزي دولت تر اداري لاندې راغی. د هرات وضعیت هم دا مهال ښه نه و. **ایرانیانو** د هغه د لاس ته راوړلو لپاره هڅې کولې. کله چې **یار محمد خان الکوزی** مړ شو، ایرانیانو بریالیتوبونه هم لاس ته راوړل. امیر دوست محمد خان دا ښار وروسته له سختې جګړې څخه د ۱۸۶۳ زېږدیز کال د مې په میاشت کې ونیو او په **افغانستان** کې یې د **روسیې** د پرمختګ مخه ونیوله او په دې توګه د اوسني افغانستان سیاسي یووالی بشپړ شو.

امیر دوست محمد خان تر شل کاله واکمنۍ وروسته د ۱۸۶۳ زېږدیز کال د جون په میاشت د هرات په ښار کې مړ او د **خواجه عبدالله انصاري** (رح) د مقبرې ترڅنګ ښخ شو. دې پاچا چې د افغانستان له پاره یې سیاسي خدمتونه یې د قدر وړ دي د واکمنۍ په ټوله موده کې د یوه سپین ږیري په څېر یې د ښه تدبیر په درلودو سره ټول مشران په خپله خوا کې راټول کړي وو او خپلې تګلارې یې د هغوی په وسیله پلې کړې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سیمه ییزو حکومتو د له منځه وړلو په څرنګوالي او دویمه ډله دې د امیر دوست محمد خان د شخصیت په اړه د دوهم ځل پاچاهۍ په وخت کې په خپلو کې خبرې اترې وکړي او پایله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د امیر دوست محمد خان د واکمنۍ په دویم دور کې مهمې کړنې په ګوته کړئ؟
۲- د مرکزي دولت په ټینګولو کې د وزیر محمد اکبر خان رول روښانه کړئ؟
۳- انګرېزانو د امیر دوست محمد خان د حکومت په وړاندې څه دریځ نیولی و؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کونکي دې د لویانو او مشرانو نه د وزیر محمد اکبر خان د سیاسي او ټولنیز شخصیت په اړه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امیر شېرعلي خان د لومړي ځل سلطنت سره اشنایي لرئ؟

په تېر لوست کې د امیر دوست محمد خان د دویم ځل سلطنت سره بلد شوئ. په لاندې لوست کې به د امیر شېرعلي خان د شخصیت او د نوموړي د اداري نظام له ستونزو سره بلد شئ.

د **امیر دوست محمد خان** له مړینې څخه وروسته **شهزاده شېرعلي خان** د هغه ځای ناستی چې د تاج او تخت وارث و د فاتحې له مراسمو څخه وورسته په ۱۸۶۳ زېږدیز کال په ۴۱ کلنۍ کې، خپله پاچاهي اعلان کړه او د دې موضوع خبر یې خپلو ورونو ته چې د هېواد په هر گوټ کې وو ورساوه. په ښکاره ټولو ورونو د **محمداعظم خان** په گډون له هغه سره خپل بیعت اعلان کړ. **شېرعلي خان** خپل زوی **محمد یعقوب خان** د **هرات** د چارو د سمبالولو لپاره وگوماره او په خپله د کورنۍ له نورو غړو سره د **کابل** په لوري روان شو.

محمداعظم خان چې ځان غوښتونکی سړی و، د کابل په لور د **امیر شېرعلي خان** د سفر ملگری و، خو د **شینډنډ** په سیمه کې د امیر نه بیل شو او د هزاره جات پر لور خپل سکنې ورور **محمد حسین خان** ته چې د هزاره جاتو حاکم و ورغی او هیله یې درلوده چې د خپل ورور او د هزاره جاتو د خلکو په مرسته د سلطنت واگې تر لاسه کړي، بلاخره محمد اعظم خان د خپلو ورونو په مرسته یو لښکر جوړ او د امیرشېرعلي خان سره یې مقابله وکړه خو د امیر د لښکرو سره یې د جگړې توان نه درلود، د انگرېز دولت ته یې پناه یوړه. له بلې خوا **عبدالرحمن خان** هم د امیر شېرعلي خان د حکومت پر ضد په پاخون لاس پورې کړ او د **هندوکش** د **باجگاه** په دره کې جگړه پېښه شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالرحمن خان له ماتې سره مخامخ او بخارا ته يې پناه يوړه.

امير شېرعلي خان تمه درلوده چې دننه په هېواد کې مرکزي دولت ټينګ او د نوي تمدن په رواجولو او پرمختيا کې فعاله ونډه واخلي او هم په بهرني سياست کې د افغانستان د خپلواکۍ د ځواکمنتيا غوښتونکی و.

خو د خپلو وروڼو د مخالفت او د کورنۍ جګړې له امله يې ونشو کولای چې د خپل سلطنت په لومړۍ دوره کې د خپلو پلانونو په پلي کولو بريالي شي. هغه موضوع چې اميرشېرعلي خان يې بې اندازې خواشيني او ګوښه ګير کړ د هغه د زوی **شهزاده محمد علي خان** مړينه وه چې د **سردار محمد امين خان** سره په جګړه کې په **کندهار** کې ووژل شو. دغې ګوښه ګيرۍ او يوازېتوب عبدالرحمن خان په **بخارا** کې وهڅاوه چې د محمداعظم خان په ملتيا پر **کابل** يرغل وکړي او په خپله ولکه کې يې راولي.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امير شېرعلی خان د وروڼو د بې اتفاقۍ په اړه په خپل منځ کې او دويمه ډله دې د اميرشېرعلي خان د ګوښه ګيرۍ او يوازېتوب په اړه خبرې اترې وکړي او پايله دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د اميرشېرعلي خان د واک ته د رسيدو څرنګوالی بيان کړئ؟

۲- ولې محمداعظم خان انګرېزانو ته پناه يوړه؟

۳- ولې امير شېرعلي خان ونشو کولای چې خپلې تګلارې پلي کړي؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د اميرشېرعلي خان د شخصيت په اړه د مشرانو څخه معلومات لاس ته راوړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امیر محمدافضل خان د شخصیت سره پېژندګلوي لرئ؟

مخکیني لوست د امیر شېر علي خان اداري ستونزو ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به د امیر محمد اعظم خان واکمنی ته یوه لنډه کتنه وکړو.

کله چې **محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** کابل په خپله ولکه کې راوست، **محمدافضل خان** یې پاچا وټاکه او د امیر د پاچاهي خبر یې هغو انګریزانو ته ورکړ چې په **هند** کې مېشت وو. انګریزانو پرته له ځنډه د امیر محمدافضل خان حکومت په رسمیت وپېژانده او بیا یې خپل سیاسي استازی په **کابل** کې استوګن کړ. څرنګه چې برحاله پادشاه په کابل کې د واک څښتن و او د خلکو له خوا منل شوی و، **امیر شېرعلی خان** د خپلې واکمنی د ساتلو په موخه له **کندهار** څخه د کابل پر لوري لښکر وویست، خو په **کلات** کې یې د سردار محمدافضل خان او عبدالرحمن خان د ځواکونو له لاسه ماته وخوړه او د **هرات** په لوري د خپل زوی **محمد یعقوب خان** خوا ته پر شا شو.

کله چې امیر شېرعلي خان په هرات کې استوګن شو، د **اقچې** پخواني حاکم **فیض محمد خان** د نوموړي سره اړیکې ټینګې کړې او هغه ته یې د مرستي وعده ورکړه چې دواړو په ګډه د **میمنې** او **مزار** له خوا په ۱۸۶۷ زیږدیز کال کې د کابل پر لوري حرکت وکړ. خو د سردار عبدالرحمن خان له خوا د **پنجشېر** د **بازارک** په سیمه کې د شېرعلي خان د پرمختګ مخ نیوی وشو چې په پایله کې فیض محمد خان مړ او شېرعلي خان د هرات لور ته پر شا ولاړ. په دې وخت کې امیر محمدافضل خان ته ناروغي ورپېښه او له نړۍ څخه یې سترګې پټې کړې او په دې ډول یو کلنه واکمني یې پای ته ورسېده.

په هرات کې د يو جومات ودانۍ

پوښتنې:

۱- امير محمدافضل خان څنگه واک ته ورسېد؟

۲- امير محمدافضل خان په خپله لنډه واکمنۍ کې له کومو ستونزو سره مخامخ و؟

د ټولگي نه د باندې فعاليت: زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي او يو تر بله دې د ورونو ترمنځ د اخ و ډب د لاملونو په اړه څېړنې وکړي او هغه دې په ټولگي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر محمد اعظم خان شخصیت پېژنئ؟

په تېر لوست کې مو د امیر محمد افضل خان د لنډ مهال واکمنی وڅېړله، په دې لوست کې به د امیر محمد افضل خان د واکمنی په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

محمد اعظم خان هم د **امیر عبدالرحمن خان** د توري په زور سلطنت ته ورسېد خو **محمداعظم خان** ځان غوښتونکی او جاه طلبه سړی و، واک ته تر رسېدو وروسته یې وغوښتل چې عبدالرحمن خان له مرکز نه لرې کړي. نو ځکه یې هغه په دې پلمه د هېواد شمالي برخو ته ولېږه ترڅو په **بلخ** کې **امیر شېرعلي خان** تر ځارنې لاندې ونیسي.

امیر عبدالرحمن خان سره له دې چې نه یې غوښتل له مرکز څخه لرې شي، دا امر یې ومانه او هغه ولایت ته ولاړ او هلته یې د **ایبکو**، **تاشقرغانو**، **سرپل شبرغان** او **اقچې** خانان او امیران تر ځارنې لاندې ونیول او هغوی یې مرکزي حکومت ته تابع او وروسته د **میمنې** پر لوري ولاړ او هغه ځای یې په محاصره کې ونیو.

امیر شېرعلی خان د امیر عبدالرحمن خان د بوختیا نه په شمالي برخو کې خبر شو د خپل زوی **سردار محمد یعقوب خان** سره یې د **کندهار** پر لور هوډ وکړ، د کندهار نایب الحکومه چې د محمداعظم خان زوی و، ماته یې ورکړه او د **غزني** په لور یې پرمختګ وکړ، محمد اعظم خان چې خپل ځان په خطر کې ولید، عبدالرحمن خان ته یې خبر واستاوه او د نوموړي اطاعت یې وکړ او کابل ته ننوت او د محمد اعظم خان په ملتیا د غزني پر لوري ولاړل. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۶۸ زیږدیز کال کې د شش ګاو په سیمه کې د عبدالرحمن خان او د امیر شېرعلی خان د لښکرو تر منځ سخته جګړه پېښه شوه، د عبدالرحمن خان لښکرو ماته وخوړه او امیر شېرعلی خان په بریالي توګه **کابل** ته ننوت. امیرمحمداعظم خان **ایران** ته وتښتېد او هلته ناروغه او بیا مړ شو. امیر عبدالرحمن خان د **بخارا** پر لوري شاتګ وکړ او د روسیې حکومت د هغه هرکلی وکړ.

افغان سید جمال الدین

امیر محمداعظم خان د خپل سلطنت په لنډه موده کې د پوه وزیر **سید جمال الدین افغان** په مرسته ګڼ شمېر عرفاني او عمراني پلانونه پلي کړل، چې د هغو له ډلې څخه د افغانستان لومړنی مجله چې د **کابل** په نوم یادېده خپره شوه. نوموړې تګلارې د نوي اداري تشکیلا تو پورې اړه درلوده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي او په خپلو کې دې د محمداعظم خان د دورې د مهمو اقداماتو په اړه پوښتنې وکړي او په ټولګي کې دې ځوابونه ووايي.

پوښتنې:

۱- د محمداعظم خان د واک ته د رسېدو څرنګوالی وڅېړئ.

۲- محمداعظم خان د رغاونې کوم پروګرامونه په پام کې درلودل؟ څرګند يې کړئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د امیر محمداعظم خان د شخصیت په اړه له مشرانو څخه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ولولي.

ايا د امير شېرعلي خان د دويم ځل سلطنت سره پيژندګلوي لرئ؟

په تېر لوست کې تاسو د امير محمد اعظم خان د سياسي شخصيت سره اشنايي پيدا کړه. په لاندې لوست کې به د امير شېر علي خان د دويمې دورې واکمنی رغنيزو او پراختيايي تګلارو سره بلد شئ.

امير شېر علي خان د ۱۸۶۸ زېږديز کال په پای کې په **شش ګاو** کې د **امير محمداعظم خان** او **عبدالرحمن خان** له ماتې خخه وروسته بيا کابل ته راغی او په تخت باندې کښيناست. امير شېرعلي خان يو پوه او هېواد پالونکی پاچا و، دی په افغانستان کې د نوي تمدن رامنځ ته کوونکی پېژندل کېږي. په ۱۸۶۹ زېږديز کال کې له **برتانوي هند** نه ليدنه وکړه، مينه يې د لوېديځ تمدن او ټکنالوژۍ په برخه کې ډېره شوه او هغه يې وهڅاوه چې په يو شمېر کورنيو اصلاحاتو باندې لاس پورې کړي او د افغانستان سياسي يووالي ته نوی رنګ او څېره ورکړي.

د نوي تمدن پېژندنه:

امير شېرعلي خان د لوی مدنيت بنسټ ايښودونکی او د هېواد د فرهنګي او صنعتي وضعې بدلوونکی پېژندل شوی، د **اروپا** له **صنعتي انقلاب** سره سم، په افغانستان کې د اصلاحاتو لاره هواره شوه. د دې لارې له مخکښانو څخه يو **سيدجمال الدين افغان** و، چې د هېواد د عصري کولو تګلارې يې پيل کړې. امير شېر علي خان د خپلواکۍ د ساتلو او د پرديو د تېري د مخنيوي لپاره سل زره کسيز لښکر جوړ کړ او هغه يې په اتو پوځي مرکزونو کې ووېشه. د **شمس النهار** جريده يې خپره کړه او چاپ خونې يې هېواد ته راوړلې. د توپونو او ټوپکو د جوړولو لپاره يې کارخانې جوړې کړې. لومړنی پوځي ښوونځی يې پرانيست چې ملکي او پوځي څانګې يې درلودې. په دې خوځښت سره يې د پوهنې د کچې

د راټیټېدو مخنیوی وکړ. پوسته خانې یې جوړې کړې، د کابل په اوسني **شېرپور** کې یې د پوځیانو لپاره د نوي ښار بنسټ کېښود. د مالیاتو ورکول له وجې نه په نقدو بدل شو، د عدالت د رامنځ ته کولو لپاره یې په غوڅو اقداماتو لاس پورې کړ. ظالمانه او چپاولګر حکام یې له منځه یوړل. د هېواد اداري تشکیلات یې په نوي بڼه بدل کړل او د افغانستان لومړنی کابینه یې د وخت صدراعظم **سید نور محمدشاه** په مشرتابه جوړه کړه. هغه مخالفتونه چې د هېواد په شاوخوا کې موجود وو له منځه یې یوړل او وروسته یې وغوښتل چې **انګرېزان** د خپل دولت د پېژندنې لپاره اړ کړي.

انګرېزانو د دوستی شرایط د خپلو استعماري مقصدونو لپاره طرح کړل. انګرېزانو هیله درلوده چې خپل استازي په **کابل**، **کندهار** او **هرات** کې د تل لپاره پاتې کړي چې د **روسانو** حرکات له نږدې څخه وڅاري. سربېره پر دې یې وغوښتل امیر دې ته اړ کړي چې د انګرېزانو دولت د خپل د ځان ملا تړي ومني. خو امیر شېرعلي خان د دوی د غرض نه ډکو فکرونو ته ارزښت ورنه کړ، او د انګرېزانو په ځواب کې یې وویل: زه د افغانستان خاورې ته ستاسو د سیاسي او پوځي استازو په راتګ پر تاسو اعتماد نلرم، د دې طرحې په پلمه به یوه ورځ زما پر هېواد تېری وکړئ.

امیر شېر علي خان د انګرېزانو سره په معمولي ډول خپلې اړیکې وساتلې. له **روسیې** سره چې په منځنۍ آسیا کې یې د پرمختګ په تمه وو د افغانستان نږدې کېدو، وضع یې کړکیچنه کړه او د **افغان او انګلیس د دویمې جګړې** پلمه برابره شوه او هغه څه چې د دې جګړې اور ته یې ډېر قوت ورو باښه د د شیر علي خان له خوا د ولیعهد په توګه د خپل کمکي زوی **شهزاده عبدالله** ټاکنه وه. دې موضوع **شهزاده یعقوب خان** بې اندازې خواشینی کړ، نو په بلواګانو او سرغړونو یې پیل وکړ، خو امیر شېر علي خان دغه سرغړونې ارامې کړې. انګرېزانو له یوې خوا له دې موضوع نه ګټه واخیستله او له بلې خوا د روسانو پرمختګ منځنۍ اسیا ته په تېره بیا د هغوی له خوا د **خېوې** او **مروې** نیولو، د انګرېزانو پاملرنه د افغانستان پر لوري ډېره کړه. هغوی په خپل وار سره **بلوچستان** چې د افغانستان یوه برخه وه لاس ته راوړه. چې دې تېرې د امیر کرکه د انګرېزانو په وړاندې دوه برابره کړه او په دې توګه پر افغانستان د انګرېزانو دویم یرغل پیل شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو باندې ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سید جمال الدین افغان د شخصیت او د نوي تمدن د پېژندګلوۍ په اړه او دویمه ډله دې د امیر شېرعلي خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي او پایله دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱- امیر شېر علي خان په کوم کال کې واک ته ورسېد او د هغه واکمنی له کومې نړیوالې پېښې سره سمون درلود؟
۲- امیر شېر علي خان د کومو کسانو په مرسته د لومړي ځل لپاره عصري تګلارې پلې کړې؟
۳- د امیر شېر علي خان د نوي تمدن رامنځ ته کولو او کورنیو اصلاحاتو په اړه چې څه پوهېږئ ویې لیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د امیر شېرعلي خان د نوي تمدن موخې او د هغه د تګلارو په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پر افغانستان د انګریزانو د دویم تېري په اړه معلومات لرئ؟

تېر لوست د امیر شېرعلي خان دویم ځل سلطنت ته ځانګړی شوی و، په دې لوست کې به پر افغانستان د انګریزانو د دویم ځل تېري په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د **پېښور** په کنفرانس کې د صدراعظم **سید نور محمد شاه** اوږدې مذاکرې سرته ته ونه رسېدلې، خپله صدراعظم هم د کنفرانس په بهیر کې ناروغ او په پېښور کې مړ شو. په دې وخت کې روسیې یو کس سفیر چې جنرال **ستیلاتوف** نومېده **کابل** ته راواستاوه. د دې سفیر را تګ، د **هند** سیاستوال ډېر اندېښمن کړه، د **برتانوي هند** چارواکو د خپلو ګټو د خوندي ساتلو یواځینی لار پر افغانستان تېری وباله او دویم ځل یې په تېري لاس پورې کړ. د انګریز عسکرو له بشپړو تجهیزاتو سره د ۱۸۷۸ زېږدیز کال د نوامبر په ۲۰ مه نېټه د **خیبر** د درې له لارې په **کرمه** او **بولان** د افغانستان په پولو باندې تېری وکړ. **امیر شېر علي خان** د خفګان په حال کې **کابل** پرېښود، د روس د مرستې په تمه **مزار شریف** ته ولاړ او په هغه ځای کې یې د ۵۸ کلو په عمر په ۱۸۷۹ زېږدیز کې د ناروغی له امله له نړۍ څخه سترګې پټې کړې.

د ده تر مړینې وروسته په کابل کې حالات خراب شول. هېواد او خلک په یوه سیاسي تشه کې پاتې شول. انګریزانو او د هېواد دښمنانو پرمختګ وکړ. په دې وخت کې ځینې سردارانو، **شهزاده محمد یعقوب** له اټه کاله بند څخه وروسته له زندان نه راوایست او د پاچا په توګه یې ومانه.

د امیر محمد یعقوب خان واکمني

امیر محمد یعقوب خان په داسې مهال کې پاچاهۍ ته ورسېد، چې د انګریزانو لښکر په عصري وسلو سمبال و او افغانستان یې د یرغل په پایله کې تر خپلې ولکې لاندې راووست. نوموړي یې **ګندمک** ته چې د انګریزي لښکر ځای و بوته او د ګندمک ترون یې په ۱۸۷۹ کال د مۍ په ۲۶ نېټه له انګریزانو سره لاسلیک کړ.

د ګندمک ترون په داسې حال کې لاسلیک شو، چې په ټول هېواد کې ګډوډي روانه وه او امیر محمد یعقوب خان

هم د کابل په ښار کې د نورو کسانو تر سیوري لاندې ژوند کاوه. هغه په ټول هېواد کې د پاچا په توګه پېژندل شوی نه و، نو له دې امله دغه تړون حقوقي ارزښت نه درلود. د همدې تړون په بنسټ **خیبر**، **کورمه**، **پښین** او **سیالکوټ** له افغانستان نه بېل او د **بریتانوي هند** یوه برخه وګرځېده. د افغانستان سیاسي خپلواکي هم له خطر سره مخامخ شوه. انګرېزانو یوکس چې **د سرلویس کیوناري** په نامه یادېده او د ګندمک تړون د لاسلیک کولو پر مهال یې د انګرېزانو استازیتوب کاوه، په کابل کې د انګرېزانو د استازي په توګه وټاکه او د انګرېزانو نور استازي د افغانستان په مهمو ښارونو کې ځای پر ځای شول. د افغانستان خلکو د همدې حال په لیدو سره د یرغلګرو په وړاندې پاڅون وکړ، د کیوناري په کور باندې یې یرغل وروړ او هغه یې وواژه. په همدې توګه یو ځل بیا د افغانستان د نیولو په اړه د یرغلګرو فتنه شنډه شوه. امیر محمد یعقوب

امیر محمد یعقوب خان

خان لومړی خپل ځان په **بالاحصار** کې کلابند کړ وروسته یې د انګرېزانو په لور ور ودانګل خو د انګرېزانو له خوا بندي شو. د مجاهدینو مخکښانو لکه **محمدجان خان وردګ**، **ملا مشک عالم**، **صاحب جان تره کي**، **سردار محمد ایوب خان**، **محمدعثمان خان صافي** او نورو په بېلابېلو سیمو کې په تېري کوونکو باندې یرغلونه وکړل. د هغو جګړو له ډلې څخه یوه چې د انګرېزانو لښکر یې ډېر خواشیني کړی وه، **د میوند** جګړه وه. په دې جګړه کې د افغاني ځواکونو مشري د امیر شېرعلي خان د زوی **سردار محمد ایوب خان** په غاړه وه. په ۱۸۸۰ زېږدیز کال د جولای په ۲۷ مه نېټه د میوند په ډګر کې سخته جګړه پېښه شوه چې د مبارزینو په بري او د انګرېزانو په سختې ماتې سره پای ته ورسېده.

په دې مشهوره جګړه کې، چې د انګرېزانو حکومت یې په هند کې ولړزاوه، د افغانانو ښځوهم برخه اخیستې وه. پېغلې **ملالۍ** د میوند د جګړې په ډګر کې د ملي لښکر د شهید شوي بیرغچي پر ځای ملي بیرغ په خپله اوږه راپورته کړ او د دې **لنډۍ** په ویلو یې د افغاني لښکر وینې د جګړې په ډګر کې په جوش راوستې.

که په میــوند کې شهیـــد نه شوې خدایږو لالیه بې ننګۍ ته دې ساتینه

د کابل خلکو د پاخون په پایله کې د **شېرپور** په سیمه کې د انګرېزانو قواوې کلابندې کړې، تردې چې امیر عبدالرحمن خان **چاریکار** ته راورسېد او انګرېزانو چې خپل ځان یې په تنګسیا کې ولید نو د مجبوریت له امله یې د هغه هرکلی وکړ او نوموړي امیر ځان د پاچا په توګه اعلان کړ. پدې توګه **جنرال رابرټس** کابل پرېښود او امیر عبدالرحمن خان د کابل په ګدۍ کېناست.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې پر افغانستان د انګرېزانو د تېري په اړه او دویمه ډله دې د میوند د جګړې د پایلې په اړه خبرې وکړي او د خپلو خبرو لنډیز دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- انګرېزانو څه پلمه کړل او په افغانستان یې تېری وکړ؟
۲- د ګندمک تړون په کوم کال کې لاسلیک شو او کومې سیمې د افغانستان له خاورې نه بېلې شوې؟
۳- د میوند د جګړې په اړه لنډ معلومات ورکړئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ګندمک د تړون په اړه د کورنۍ له مشرانو نه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د افغانستان تاریخي پېښې له ۱۸۸۰ ز څخه تر ۱۹۷۳ ز کلونو پورې

د دریم څپرکي موخې

- په افغانستان کې د مرکزي ځواک د ټینګښت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د مشروطیت د غورځنګ تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د خپلواکۍ د بیا اخیستلو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ډموکراسۍ د لسیزې د تګلارو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرکزي واکمنۍ په ټينگښت کې د امير عبدالرحمن خان ونډه څه وه؟

افغانستان په ۱۸۰۰، ۱۸۵۰، ۱۹۰۰ زکلونو او له هغه څخه وروسته

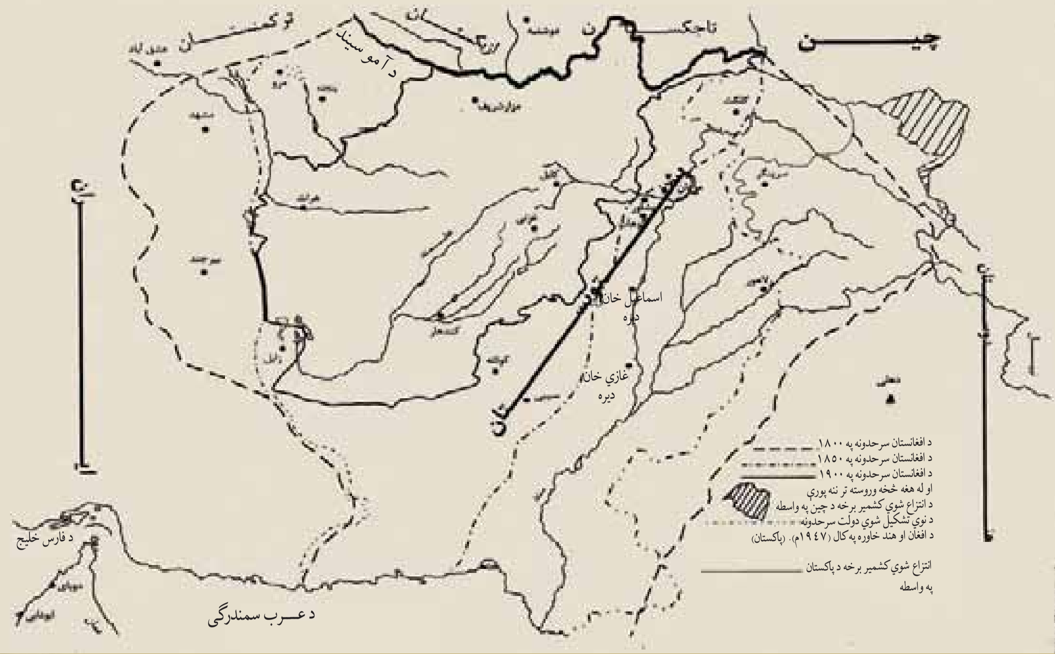

په تېر لوست کې مو د امير محمد يعقوب خان او د ډيورن د کرښې په اړه معلومات ترلاسه کړل. په دې لوست کې به د امير عبدالرحمن خان واکمني وڅېړو.

د عمان خليج

د **انگليسانو** له ماتې سره سم په ۱۸۸۰ زیږدیز کال د انگلیسانو او **امیر عبدالرحمن خان** ترمنځ لیکنې رالیکنې او اړيکې پيل شوې. د دغو اړيکو په لړ کې د انگليسانو له خوا د عبدالرحمن خان سلطنت په رسميت وپېژندل شو. افغانستان هم د دغو اړيکو د ټينگښت او دوام لپاره يو پلاوی وټاکه. د افغاني پلاوي په يوه وينا کې راغلي چې: افغان ملت له پخوا څخه عبدالرحمن خان د خپل پاچا په توگه ټاکلی و.

امير عبدالرحمن خان

امير عبدالرحمن خان کله چې د پاچاهي اعلان وکړ د انگريزانو تيريو پر افغانستان باندې ډېرې ستونزې رامنځته کړې وې، **کابل** خپل ارزښت د پلازمېنې په توگه له لاسه ورکړی و. له دې چې انگريزان د امير عبدالرحمن پاچاهي په رسميت پېژني ورڅخه منه کوي. د مرکز او سيمو ترمنځ اداري او سياسي اړيکې موجودې نه وې. د پوځ او امنيتي ځواکونو سيستم په هېواد کې له منځه تللی و. اقتصادي وضع ناسمه او دولتي خزانې تشې وې. د انگريزانو پرضد د جنگ له امله د هېواد صنعتي او کرنيزې چارې زيانمنې شوې وې. په داسې حالاتو او شرايطو کې امير عبدالرحمن خان ځان د دوه دندو په سرته رسولو مسوول گاڼه.

لومړی د مرکزي ځواکمن او خپلواک دولت جوړونه او دويم ټولنيز اصلاحات. امير عبدالرحمن خان د دغو دوو دندو د سرته رسولو لپاره له هيڅ ډول اغېزناک عمل نه مخ وا نه ړاوه. د دولتي ادارو د جوړښت او د بيارغونې د بهير خارنه يې پخپله کوله. ناضروري اداري يې لغوه کړې، چې د تشکيلاتي گنې گونې لامل شوې وې. دولتي چارواکي يې د ورسپارل شويو دندو مسوول گڼل. مامورينو بايد له هر ډول اشتباه نه لاس اخيستی وای. د دولت حاکمان د امير په فرمان پورې تړلي وو، چې په حقيقت کې يې د قانون بڼه درلوده. هر ډول ډله ييز او په يوازې توگه مقاومت د هېواد په

هره ګوښه کې له منځه یوړل شو. د مرکزي حکومت د احکامو او اوامرو د پلي کولو په لاره کې یې له هیڅ ډول نرمښت څخه کار نه اخیست.

افغانستان پوځي تشکیلاتو ته سخت اړ و. امیر عبدالرحمن خان تر ډېره حده د پوځ په سمبالولو او جوړښت کې کوښښ وکړ. څه د پاسه نوي زره کسیز منظم پوځ یې جوړ کړ. د دغه پوځ په واسطه یې وکولای شول یو ځواکمن، غښتلی مرکزي دولت رامنځته او په ټول هېواد کې امنیت ټینګ کړي. استخباراتي اداره چې د امنیتي پوځونو له یوې سترې او مهمې ادارې څخه ګڼل کېده، د امیر په واسطه اداره کېدله.

امیر عبدالرحمن خان د پوځي موخو او د مرکزي دولت د غښتلتیا لپاره پیسو ته اړتیا درلوده. د لګښتونو د پوره کولو یو لاره هم د مالیو زیاتول وو، مالیات یې وضع کړل او په مستقیمه او نامستقیمه توګه یې تر لاسه کول.

د امیر عبدالرحمن خان له مهمو کارونو څخه یو هم د **کافرستان** د خلکو مسلمانول او په **نورستان** باندې یې د نامه بدلول وو. د لومړي ځل لپاره د اسلام سپېڅلی دین په ۱۸۹۱ زېږدیز کال نورستان ته ورسېد. **غلام حیدرخان** چې د **ننګرهار** والي و، خلکو ته یې وویل چې د دولت موخه دا دی چې له نورستان څخه **بدخشان** ته لاره جوړه کړي. د دغه خبر له خپرولو سره سم د اسلام د مبارک دین د تبلیغ چارې په نورستان کې پیل شوې. د اته میاشتو په موده کې د اسلام مبارک دین په نورستان کې خپور او د دغې سیمې پخوانی نوم (کافرستان) په (نورستان) واړول شو.

امیر عبدالرحمن خان له اروپایي هېوادونو سره په اړیکو کې پر تزاري دولت باوري نه و او له ایران سره یې په سیاسي اړیکو کې د بېطرفۍ دریځ غوره کړ. په ۱۸۸۸ زېږدیز کال کې د سرحدي کرښو د ټاکلو په وخت کې انګلیسانو د **ایران** پلوي وکړه، دغه کار د دې لامل شو چې د افغانستان او ایران ترمنځ اړیکې سړې شي.

د امیر عبدالرحمن خان په بهرني سیاست کې د هغه یوه لویه تېروتنه له انګلیسانو سره د ختیځو او سویلي سرحدي کرښو ټاکل وه.

د دغې دورې د ناخوالو پیښو څخه یوه هم د افغانستان د ختیځ او سویلي پولو ټاکل د **ډیورنډ** د کرښې په واسطه وه. **مارتیمر ډیورنډ** په ۱۸۹۳ زېږدیز کال د انګریزانو له خوا د یو پلاوي په مشرۍ د **برېتانوي هند** او **افغانستان** تر منځ د پولو د ټاکلو لپاره ټاکل شوی و. نوموړي د برېتانوي هند او افغانستان تر منځ پوله په خپله ګټه وټاکله او د سیاسي، پوځي او اقتصادي فشارونو له لارې دغه کرښه پر افغانستان وتپله. چې هېڅکله د افغانستان د خلکو له خوا دغه پوله منل شوې نه ده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې په افغانستان کې د دولتي ځواک د غښتلتیا په اړه او دویمه ډله دې د امیر عبدالرحمن خان په دوره کې د افغانستان د سرحدي کرښو د ټاکلو په اړه خپل نظریات او وړاندیزونه ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱ – سلطنت ته د امیر عبدالرحمن خان د رسېدو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

۲ – امیر عبدالرحمن خان خپله اداره څنګه سمباله کړې وه، په دې اړه خپل معلومات ولیکئ؟

۳ – د ډیورنډ د کرښې په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د امیر عبدالرحمن خان د دورې په اړه ویوښتي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امیر حبیب الله خان د پاچاهۍ په اړه څه پوهیږئ؟

حبیب الله خان

په تېرلوست کې مو د مرکزي واکمنۍ په غښتلتیا کې د امیر عبدالرحمن خان رول او د هغه د پاېلو په اړه معلومات ترلاسه کړل، اوس د امیر حبیب الله خان سیاسي واکمني تر څېړنې لاندې نیسو.

امیر حبیب الله خان اتلس کاله پاچاهي وکړه. د هغه په وخت کې افغانستان یو غښتلی پوځ درلود، او مرکزي حکومت په ټول هېواد باندې حاکمیت درلود. بشپړه ارامي او امنیت موجود او د دولتي نظام بنسټ اېښودل شوی و. د دربار په اداري تشکیلاتو کې درې ډوله منشیان موجود وو، چې د **حضور منشي**، **بهرنی منشي** او **کورنی منشي** په بلل کېدل. د (**دارالعدالت**) په نامه یوه اداره هم موجوده وه. مالي چارې د **مستوفي الممالک** له خوا اداره کېدې او پوځي چارې په خپله امیر کنټرولولې.

امیر حبیب الله خان د خپلې پاچاهۍ په لومړۍ مرحله کې په مذهبي څېره کې راښکاره شو. د ښځو بې ځایه تګ راتګ یې په سپېڅلو ځایونو کې منع کړل. د **خرابات** په سیمه کې یې له ښځینه نڅاګرو څخه وغوښتل، چې له دې کار څخه لاس واخلي.

د روژې په مبارکه میاشت کې یې بېوزلو خلکو ته روژه ماتي ورکاوه. نوموړي په ۱۹۰۲ زېږدیز کال کې د (**سراج الملة والدین**) لقب وګاټه.

امیر حبیب الله خان پاچاهي ته تر رسېدو وروسته په کورنیو چارو کې په یولړ اصلاحاتو لاس پورې کړ. د مریانو د خرڅولو اواخیستلو د منع کولو امر یې خپور کړ او د زندانیانو د دوسیو په څېړلو یې پیل وکړ. نوموړي لاربنوونه وکړه، چې د تعذیب پر ځای دي شرعي مجازات پلې کړل شي.

امیر حبیب الله خان د مانیو له ودانولو سره مینه درلوده، د هغه وخت ډېرې جوړه شوې ماڼۍ د هغه په نامه

نومول شوې دي،چې د **سراج رباطونه**، **قلعه السراج** په **لغمان** کې، **سراج العمارة** په **ننګرهار** کې او **سراج المصار** په **جبل السراج** کې نومونه يادولای شو.

امير حبيب الله خان په يوه عام مجلس کې داسې ويلي وو: "د دولت پرمختګ د علم له پرمختګ پرته ناشونی دی، زه قصد لرم، چې په هېواد کې ښوونځي جوړ کړم، نو په دې اړه د نظر د خاوندانو وړانديزونه او نظريې په ليکلي توګه غواړم". په ۱۹۰۳ زېږديز کال د **حبيبي** لېسې په بنسټ ايښودلو سره د فرهنګي مسايلو او نوي پوهنې بنسټ هم کېښودل شو. دغې لېسې درې دورې درلودې يعنې **لومړنی**، **منځنی** او **وروستنی**. د **حربي** ښوونځي بنسټ هم په ۱۹۰۹ زېږديز کال کې کېښودل شو، چې درې **اعداديه** او درې **حربي** ټولګي يې لرل. په دغه ښوونځي کې نظري او عملي ښوونې د نصاب يوه برخه ګڼل کېده او د ښوونې چارې يې د **افغاني** او **ترکي** ښوونکو له خوا پرمخ بيول کېدې.

د امير حبيب الله خان په دوره کې صنعت ته هم پاملرنه وشوه. د **څرمګرۍ** کارخانه جوړه او په کار يې پيل وکړ چې د وسله والو پوځونو د اړتيا وړ توکي يې تيارول. په ۱۹۱۳ زېږديز کال کې د **وړيو اوبدلو** د کارخانې بنسټ کېښودل شو. د دې کارخانې له توليداتو څخه د پنځوسو زرو پوځيانو د پوځي جامو اړتيا پوره کېده. **پوځي** روغتون هم د حبيب الله خان په دوره کې په کار پيل وکړ، چې تر **ملکي** روغتون کوچنی و. دغه پوځي روغتون د **هندي** ډاکټرانو تر څارنې لاندې خپل کارونه سرته رسول.

امير حبيب الله خان په ۱۹۱۹ زېږديز کال د لغمان د **کله ګوش** په سيمه کې په مرموز ډول ووژل شو. د هغه تر مرګ وروسته د هغه ورور **نصرالله خان** سمدلاسه په **جلال اباد** کې د پاچاهۍ اعلان وکړ، خو د امير زوی "**امان الله خان**" چې هغه مهال په کابل کې و د ځينو عالمانو او مشرانو په مرسته په **کابل** کې پر تخت کښېناست او د هېواد چارې يې په خپل لاس کې واخيستې.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د امير حبيب الله خان د اداري جوړښت په اړه او دويمه ډله دې د هغه وخت د صنعت په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱ – د امير حبيب الله خان د دولتي جوړښت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

۲ – د امير حبيب الله خان وينا د هېواد د پرمختګ په اړه څه وه؟ ويې ليکئ.

۳ – د امير حبيب الله خان په دوره کې د صنعت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د هغو ودانيو انځورونه راټول کړي، چې د امير حبيب الله خان په دوره کې جوړې شوې دي او بيا دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان خلکو څرنګه له انګريزانو څخه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟

په تېر لوست کې مو د امير حبيب الله خان د پاچاهي په اړه او د لغمان د کله ګوش په سيمه کې په نامعلوم ډول د هغه دوژلو په اړه مو معلومات ترلاسه کړل.

په دې لوست کې به د خپلواکۍ په لاره کې د افغانانو بريالیتوب تر څېړنې لاندې ونيسو. شهزاده **امان الله خان** د خلکو د ملاتړ په ترلاسه کولو سره وکولای شو، چې په ۱۹۱۹ زیږديز کال کې چې له ۱۲۹۸ هجري لمريز کال سره سمون خوري خپله پاچاهي اعلان کړي.

امان الله خان د افغانستان خلک د خپلو اعلاميې په وسيله واک ته له خپلو رسېدلو نه خبر کړل. د دغې اعلاميې په يوه برخه کې راغلي دي: "کله چې د افغانستان لوی ولس د پاچاهي تاج زما پر سر کېښود نو ما له ځانه سره هوډ وکړ، چې د افغانستان دولت بايد لکه د نورو دولتونو په څېر خپلواک او غښتلی وي، د دې خاورې اوسېدونکي له هر ډول يرغل څخه په امن او د قانون او مقرراتو پابند اوسي. زموږ هېواد او وګړي يې د نړۍ د نورو وګړو ترمنځ خپل ځای بيا ومومندي. ای غيرتمند او هوښيار ولسه! د خپل دين، دولت او ولس په ساتلو کې وېښ اوسئ او د هېواد په ساتنه کې هڅه وکړئ".

امير امان الله خان په ۱۹۱۹ زیږديز کال د عدالت د رامنځ ته کولو په شعار ورکولو سره د خلکو ملاتړ ترلاسه کړ. د لسو شپاوو ورځو په موده کې ټولو ولايتونو له پاچا سره بيعت وکړ او د خپلواکۍ غوښتنې غږونه په ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان کې پورته شول.

د امان الله خان اداري د انګليسي پوځونو د احتمالي خطرونو د مخنيوي لپاره خپل پوځونه په سرحدي سيمو کې ځای پر ځای کړل. سره له دې چې د قوماندې او اداري لوی مرکز په هېواد کې څرنګه چې ورته اړتيا وه شتون نه درلود او استعماري ځواکونو له مالي او تخنيکي اړخه هم برلاسي لرله، په جنګي موضوعاتو کې يې هم سره سمون نه درلود. د افغانستان خلک د خپلواکۍ تر لاسه کولو لپاره په درې ګونو جبهو کې د **سردار اعتماد الدوله سردار عبدالقدوس خان** په مشری د **قندهار**، **جنرال صالح محمد خان** د **ننګرهار** او **سپه سالار سردار محمد نادر خان** د **پکتيا** په ولايت کې خلک سره راټول او يو ځای کړل او د کلکو جګړو په ترڅ کې پر انګريزانو يرغل وکړ، انګريزان د افغانستان د خپلواکۍ بيا لاسته راوړلو ته اړ شول. د متارکې د اعلامولو وروسته **علی احمد خان** چې د کورنيو چارو وزير و په ۱۹۱۹ زيږديز کال کې **هند** ته ولاړ. کله چې **راولپينډۍ** ته ورسېد د انګليسي پلاوي له مشر **هملتن ګرانت** سره يې خبرې اترې پيل کړې او په هماغه کال کې يو تړون لاسليک کړ چې په دې توګه د افغانستان خپلواکي د انګريزانو له خوا په رسميت و پېژندل شو.

امان الله خان واک ته له رسېدو سره سم په يو شمېر اصلاحاتو يې لاس پورې کړ. دغو اصلاحاتو دوه پړاوونه درلودل، لومړی پړاو يې د ۱۹۱۹ او ۱۹۲۴ زيږديز کلونو ترمنځ او دويم پړاو يې تر ۱۹۲۸ ز کال پورې اوږد شو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي، لومړۍ ډله دې د خپلواکۍ د کورنيو او بهرنيو لاملونو او دويمه ډله دې د امان الله خان د کورنيو او بهرنيو تګلارو په اړه معلومات وړکړي.

پوښتنې:

۱- امان الله خان څنګه واک ته ورسېد بيان يې کړئ؟

۲- د امان الله خان د اعلاميې د جزئياتو په اړه خپل معلومات وليکئ؟

۳- د امان الله خان د پاچاهۍ په دوره کې په څو پړاوونو کې اصلاحات ترسره شول؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې له مور او پلار څخه د هېواد د خپلواکۍ په اړه معلومات ترلاسه او بيا دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امان الله خان د مسافرتونو برياوې څه وې:

په تېر لوست کې مو د انګليسي يرغل پر وړاندې د هېواد خلکو برياوې، چې په پای کې د خپلواکۍ او اصلاحاتو د رامنځته کېدو لامل شوې ولوستلې، په دې لوست کې به د امان الله خان د سفرونو برياوې وڅېړو.

د نړۍ **اسيايي** او **اروپايي** هېوادونو ته د **امان الله خان** سفرونو ته مياشتې وخت ونيوه. په دې وخت کې پاچا ۳۸ کلن و. پاچا د **کندهار** او **چمن** له لارې **بريتانوي هند** ته ولاړ او پراخ هرکلی يې وشو. د امير امان الله خان په ويناوو کې د استعماري ضد احساس ښکاره و او خلک يې د يووالي ارزښت ته رابلل.

امير امان الله خان د خپلواکۍ په اړه داسې ويل: «**خپلواکي نه ورکول کيږي، بلکې اخيستل کيږي**».

امير امان الله خان **مصر** ته يې هم سفر وکړ، د **قاهرې** ښاريانو يې هرکلی وکړ. د مصر سرکونه او علمي او تاريخي اداري يې وليدې، له مصر څخه **ايټاليا** ته ولاړ او هلته يې د ايټالوي هوابازانو سره خبرې اترې وکړې.

امير امان الله خان په **فرانسه** کې د لرغونپوهانو او ختيځپوهانو له شورا سره وليدل او يو فرهنګي تړون يې هم لاسليک کړ. د فرانسې وروسته **المان** ته ولاړ. په المان کې د صنايعو خاوندانو د امان الله خان هرکلی وکړ. د هېواد د خپلواکۍ لسمه کليزه يې په المان کې ونمانځله. په آلمان کې د تم کېدو پر مهال يې شپږ ميليونه مارکه د پور په ډول ترلاسه کړ او هغه يې د تخنيکي کمپنيو د سامان الاتو په اخيستلو او د جنګي تجهيزاتو په پېرودلو ولګول.

انګلیسانو هم د امان الله خان هرکلی وکړ. امان الله خان د انګلیسانو علمي مرکزونه ولیدل، دغو ادارو امان الله خان ته د حقوقود افتخاري ډاکټرۍ علمي لقب ورکړ. امان الله خان د روسیې پوځي او صنعتي ښوونځي وکتل او د هغه هېواد له نویو بریاوو سره أشنا شو. امان الله خان ته په **ترکیه** کې د **مصطفی کمال اتاترک** له خوا د «**ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر**» لقب ورکړل شو. د **ایران** هېواد ته د امان الله خان سفر د دواړو هېوادونو د دوستۍ د ټینګېدو لامل وګرځېد. افغانستان ته د راتګ پر مهال پاچا امان الله خان وویل: «زموږ هېواد ډېرې ارزښتناکې شتمنۍ لري او څه چې نه لري هغه یوازې پوهه ده چې باید ترلاسه یې کړي».

د امان الله خان د سفرونود بریاوو له جملې څخه د نړۍ له نورو هېوادونو سره د اړیکو ټینګول، د دفاعي مهارتونو د کیفیت لوړوالي، د نویو وسلو پېرودنه، د صنایعو د پرمختګ د لارو چارو برابرول، له ټکنالوجۍ څخه په سمه توګه ګټه اخیستنه او د امان الله خان د نړیوال اعتبار ډېروالی یادولای شو.

امان الله خان د سفر وروسته خپلو اصلاحاتو ته دوام ورکړ ولې دغو اصلاحاتو د یوشمېر کورنیو او بهرنیو کړیو له ګټو سره سمون نه درلود. په هېواد کې سره له دې چې د لویې جرګې پرېکړې یې هم منلې وې، خو په عملي ډګر کې د هېواد په ګوټ، ګوټ کې د معینو بهرنیو کړیو په لمسون خلک د اماني اصلاحاتو پر ضد راپاڅول. په همدې وخت کې ځینې ډلې سره یو شوې او په هېواد کې یې د اماني اصلاحاتو مخه ونیوله، چې په پایله کې د هېواد په برخه لیک کې اړ او دوړ مسلط شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې خپلواکۍ ته د رسېدو پر لاملونو او دویمه ډله دې د امان الله خان د اصلاحي تګلارو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱- په فرانسه کې فرهنګي ترون د چا له خوا لاسلیک شو؟ ویې لیکئ.

۲-پاچا امان الله خان ته د کوم مشر له خوا د "ختیځو ولسونو د خپلواکۍ مشر" لقب ورکړی شو؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

څو زده کوونکي دې د امان الله خان د دورې د فرهنګي مسایلو او بریاو په اړه له خپلو لویانو نه پوښتنې وکړي او بیا دې خپل معلومات نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبیب الله کلکانی څرنگه واک ته ورسید؟

په تېر لوست کې مو امان الله خان ته د نرۍ د هیوادونو د مشرانو د هرکلي په اړه ولوستل، په دې لوست کې به د حبیب الله کلکاني واکمنی ته د رسیدلو په څرنگوالي خبرې وکړو.

تاریخ پوهان د دې مخالفتونو لاملونه اقتصادي وروسته والی، د سیاسي او ټولنیز شعور ټيټه کچه، د اماني ټولنیز او اقتصادي اصلاحاتو بهیر، پر دیني عالمانو باندې د مقررې بندیزونه، د کالیو بدلون، چې دا ټول د خلکو د غوسې لامل شو.

حبیب الله کلکانی چې د **سقاو زوی** په نامه مشهور دی، د یو شمېر کسانو له خوا یې ملاتړ وشو او حبیب الله کلکاني ته یې د (**خادم دین رسول الله**) لقب ورکړ. همدارنگه ځینو هغو کسانو د حبیب الله کلکاني ملاتړ وکړ، چې له اماني اصلاحاتو سره مخالف وو.

حبیب الله کلکانی په **۱۹۲۹** زکال (۱۳۰۷ هـ ل) کابل ښار ته راننوت او د نوي جوړ شوي حکومت لپاره یې اعلامیه خپره کړه، چې د فتوا بڼه یې درلوده. د هغه پر او ځانګړتیاوې د امنیت اخلال، د دولتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتمنیو لوټول او د تجارت وروسته پاتې کېدل وو. په پای کې د حبیب الله کلکاني حکومت د ماتې سره مخامخ شو او په پایله کې د **محمد نادر خان** د حکومت لپاره لاره هواره کړه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د خوځښتونو د پیل او دویمه ډله دې په دې اړه معلومات ورکړي، چې دغه بغاوتونه او خوځښتونه د کومو کړیو په ګټه پای ته ورسېدل.

پوښتنې:

۱- د لویې جرګې پرېکړې څرنګه او د دې موضوع په اړه د استازو چلند څه و؟

۲- د دغه پړاو پاڅونونه د کومو ډلو په ګټه وو؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د دیني عالمانو او خپلو مشرانو څخه د حبیب الله کلکاني او د هغه په دوره کې د ټولنیزو ډلو د رول په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې یې له نورو ټولګیوالو سره شریک کړي.

ایا پوهیږئ چې محمد نادر شاه څرنګه واک ته ورسېد؟

محمد نادر شاه

په تېر لوست کې مو د هغو عواملو په اړه معلومات ترلاسه کړل چې د حبیب الله کلکاني واک ته د رسیدلو لامل شول، په دې لوست کې به د محمد نادرخان د واکمنی د څرنګوالي په اړه بحث وکړو.

محمد نادرخان د **امان الله خان** په وخت کې د سپه سالارۍ دنده درلوده. د افغانستان د خپلواکۍ په جګړه کې یې د سوېلي سیمو د اداري دنده په غاړه درلوده، چې انګلیسي پوځونو ته یې سخته ماتې ورکړه. له همدې برې وروسته محمدنادر خان د افغانانو په منځ کې د شهرت څښتن شو. د اماني دولت تر نسکورېدو وروسته په هېواد کې اړو دوړ پیل شو. محمد نادر خان چې د ښه شهرت خاوند و، د امان الله خان پاچا په نامه یې خلک د واک د لاسته راوړلو لپاره په ځان راټول کړل او **پکتیا** یې د سیاسي او پوځي چارو په مرکز تبدیله کړه. له بېلا بېلو قبیلو نه یې دولس زره کسه یوموټی او متحد کړل.

محمد نادر خان په کال ۱۹۲۹ کې د **کابل** په لور حرکت وکړ او کابل یې د مخالفینو څخه وژغوره.

محمد نادر خان د هماغه وخت د مخورو کسانو د خپلولو سیاست خپل کړ. د دغو مخورو خلکو د خپلولو نه یې موخه د خپل مینځو ګډوډیو له مینځه وړل وو، چې د نهه میاشتنیو کړکیچونو او ګډوډیو پر مهال په هېواد کې په سیمه ییزو څواکونو اوښتي وو.

محمد نادرخان د هېواد اداري چارې له خپلو وروڼو سره وویشلې او **سردار محمد هاشم خان** یې د

لومړي وزير په توګه وټاکه. د نوموړي د صدارت پر مهال يولړ تدريجي بدلونونه رامنځته شول. د دغې دورې ځانګړتیاوې د سياسي واک ټينګښت په کورنۍ کې و.

د محمد نادر خان د پاچاهۍ په موده کې، چې درې کاله وه، د هېواد امنيتي حالات مخ په ښه کېدو شول او د مرکزي دولت واک هېواد ته په تدريجي توګه پراخه شو. د هېواد په اداري - دولتي جوړښت کې يوځل بيا هڅه وشوه، چې د اماني ګوند د پلويانو ملاتړ ترلاسه شي، چې له شته حالاتو څخه خوښ نه وو. د اصلاحاتو د دوام لړۍ په پټه توګه پرمخ تلله.

محمد نادر خان په ۱۹۳۳ زېږديز کال کې د پوهنې د جشن د نمانځلو پر مهال د **نجات** د عالي لېسې يوه کس زده کوونکي، چې عبدالخالق نومېده، ووژل شو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې واک ته د محمدنادرخان رسېدو نه مخکې د هغه مهمو کارونو او دويمه ډله دې د هغې دورې د مهمو ځانګړتياوو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱- محمد نادرخان د خپلواکۍ په جګړه کې کومه دنده درلوده؟ ويې ليکئ.

۲- محمد نادرشاه ولې د مخورو خلکو د خپلولو هڅه وکړه؟

۳- محمد نادر شاه څنګه ووژل شو؟ ويې ليکئ.

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د محمد نادرخان د کورنۍ په اړه له خپلو لويانو څخه ويوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې څرګند کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې محمد ظاهر شاه څلوېښت کاله پاچاهي وکړه؟

محمدظاهر شاه

په تېر لوست کې مو واك ته د محمد نادر شاه د رسېدلو د څرنګوالي په اړه ولوستل، په اوسني لوست کې به د محمد ظاهر شاه د پاچاهی دوره وڅېړو.

د **محمد نادر شاه** د مړینې وروسته د هغه زوی **محمد ظاهر** چې عمر یې تر ۱۹ کلو ډېر نه و، د افغانستان د پاچا په توګه وټاکل شو. د ده د پاچاهۍ په پیل کې د هېواد ټولې دولتي چارې د **محمد هاشم خان** او د ده د ورونو په لاس کې وې.

د سردار محمد هاشم خان د صدارت دوره:

سردار محمد هاشم خان د محمد نادر شاه په پاچاهۍ کې د لومړي وزیر په توګه وټاکل شو او د محمد نادرخان تر مړینې وروسته یې هم همدغه دنده لرله.

نوموړي د اداري سیستم د نوي کولو په هیله هڅه وکړه، چې ملکي جوړښت یوځل بیا اصلاح کړي. اداري جوړښت یې په نائب الحکومه او اعلی حکومتونو باندې وویشه او خپل اعتباري خلك یې په ادارو او ولایتونو کې په دندو وګومارل.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د افغانستان معارف ته پاملرنه وشوه. که څه هم دغه کارونه د څومره والي او څرنګوالي له پلوه د پام وړ نه و، خو سره له دې هم کولای شو د هغه د خدمتونو له ډلې نه د

افغانستان د ښوونې د وزارت په چوکاټ کې د **طب، حقوقو** او **ادبیاتو** د پوهنځیو او ځینو ښوونځیو بنسټ ایښودنې ته نغوته (اشاره) وکړو.

د محمد هاشم خان د صدارت په دوره کې د هېواد اقتصادي حالات سم نه شول او خلکو په یو کړکېچن او بد حالت کې شپې ورځې تېرولې. د هېواد په سلو کې نوي وګړي بزګران و، چې د کرنې او څاروي روزنې په چارو بوخت وو او د هغوی کاري وسایل ټول هماغه پخواني وسایل او الات وو.

د شاه محمود خان د صدارت دوره:

لومړی وزیر شاه محمود خان

تر **دوهمې نړیوالې جګړې** وروسته محمد هاشم خان د صدارت دنده **شاه محمود خان** ته وسپارله. نوموړی د د موکراسی د پلار په نامه وپېژندل شو. هغه په کورنیو چارو کې د ټولنیزو، اقتصادي او سیاسي بدلونونو په رامنځ ته کولو سره په بهرني سیاست کې هم بدلون را منځته کړ.

د سردار شاه محمود خان حکومت د نړۍ د هېوادونو په ځانګړې توګه د **امریکې** له **متحده ایالاتو، هند، مصر** او نورو هېوادونو سره اړیکې ټینګې کړې. د (**ملګرو ملتونو د تخنیکي مرستو او اړیکو اداره**) په نامه د ملګرو ملتونو یوه اداره پرانیستل شوه، چې د ملګرو ملتونو د کارپوهانو د پلانونو د طرحې لپاره مناسبې کړنلارې په لاس کې ونیول شوې.

د شاه محمود د صدارت پر مهال د ازادو ټولټاکنو د ترسره کېدو، د مطبوعاتو خپلواکۍ، د شوراګانو او سیاسي ګوندونو د جوړونې لپاره لازم سیاسي اقدامات پیل شول.

په ۱۹٤۹ زېږدیز کال ټولټاکنې ترسره شوې چې په پایله کې یې د خلکو لخوا یو شمېر سیاسي څېرو د هېواد ولسي جرګې ته لاره وموندله.

دغه مهال ولسي جرګې د حکومت کړنې څارلې. د خلکو د حقوقو او خپلواکیو خوندي کول او د نویو قوانینو بشپړ ول د وکیلانو له بریاوو څخه شمېرل کېده. د کارونو د ښه پرمختګ لپاره په ځینو ادارو کې، اصولنامې (قانون) جوړې شوې، د ساري په توګه د **کار** او **کارګر** لپاره د صنعتي مؤسسو اصولنامه یادولای شو چې د **عبدالمجید زابلي** په نوښت جوړه او عملي شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد داودخان د صدارت دوره:

لومړی وزیر محمد داود

سردار محمد داود، په اداري چارو کې له پوهو او د لوړو زده کړو لرونکو کسانو څخه ګټه واخیستله. د ۱۹۵۵ زیږدیز کال چې د ۱۳۳٤ لمریز کال سره سمون لري تر لویې جرګې وروسته د تاریک فکرو کړیو رول کمزوری شو. په دې وخت کې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په منځ کې ځانګړی ځای ترلاسه کړ. محمد داود خان د خپل صدارت په وخت کې د ناپېیلو هېوادونو ملاتړ وکړ او افغانستان د دغه غورځنګ د بنسټ ایښودونکو د یو غړي په توګه وپېژندل شو.

محمد داودخان د افغانستان د صدراعظم په توګه لکه **جمال عبدالناصر، جواهر لعل نهرو** او **عبدالرحیم سکارنو** د ځانګړې ځای څخه په دې نهضت کې برخمن شو. په دې پړاو کې افغانستان د ملګرو ملتونو په سازمان کې هم پرمختګ وکړ. د هغو کړنو نه یو هم په بهرني سیاست د پوهو کسانو ملاتړ د دولت څخه د **پاکستان** په وړاندې د هغه پالیسی ځارل وو، چې د **ډیورنډ** د کرښې د تاریخي مسالې په حل باندې ټینګار کاوه. د دغې دورې د اغېزناکو کارونو څخه یو هم د لومړي او دویم پنځه کلن پلان عملي کول وو. د محمد داود د صدارت په دوره کې اقتصادي پرمختیایي پلانونه طرح او عملي شول. ډېر شمېر لویې لارې جوړې شوې او هوایي کرښې او ډګرونو ډېروالی پیداکړ. په فرهنګي او ټولنیز ډول هم بدلونونه رامنځته شول. په ټولنیزو چارو کې د ښځو برخه اخیستنه معمول شوه، چې پر ټولنیزو او تولیدي چارو یې لوی اغېز وکړ.

محمد داود خان د نړۍ د نورو هېوادونو سره د سوداګریزو اړیکو د ټینګولو او دوام هڅه وکړه. په ۱۳٤۰ هجري لمریز کال کې د هېواد د خپلواکۍ له جشن نمانځلو سره جوخت په کابل کې یو ننداړتون پرانیستل شو، په دې ننداړتون کې د نړۍ ځلوښتو هېوادونو سوداګریز او تولیدي توکي ننداړې ته وړاندې شول.

د ډاکټر محمد یوسف د صدارت دوره:

د اساسي قانون تر تصویب وروسته په ۱۳٤۳ هجري لمریز (۱۹۶۵ زیږدیز) کال کې د صدارت څوکۍ د کانو او صنایعو د پخواني وزیر **ډاکټر محمد یوسف** د نوماند کېدو لپاره لاره اواره کړه او حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون پر بنسټ د سلطنتي کورنۍ نه بېل کړای شو.

له ټولنيز او سياسي اړخه هم په هېواد کې ژور بدلونونه رامنځته شول او د اساسي قانون پر بنسټ د بيان د ازادۍ لپاره لاره هواره شوه. د سياسي ګوندونو قانون اعلان شو، خو پلی نه شو. له دې ټولو سره سره يوشمېر ګوندونو د افکارو په درلودو سره پټ او ښکاره فعاليتونه کول. په دغو سياسي خوځښتونو کې د کابل او ولاياتو ښوونځيو او پوهنتونونو د پام وړ ونډه درلوده. ملي شورا په خپلو جلسو کې پر مهمو ټولنيزو او فرهنګي مسالو بحث کاوه. قوانين يې د ملي ګټو او نړيوالو حالاتو په نظر کې نيولو سره تصويبول. کار په ورځ کې له دولس ساعتو څخه اتو ساعتو ته راټيټ کړای شو. د ښځو حقوقو ته پاملرنه وشوه او د هېواد اتباعو لپاره د کار حق تسجيل شو.

د ډاکټر يوسف د صدارت تر ختمېدو وروسته حکومتونه يو په بل پسې رامنځته شول چې هر حکومت بيل پروګراومونه تر سره کول. د **محمد هاشم ميوندوال**، **نوراحمد اعتمادي**، **ډاکټر عبدالظاهر** او **محمد موسی شفيق** په دورو کې د رغاونو، پرمختيايي، فرهنګي او ټولنيزې پروژې پلي کړای شوې.

د ۱۳۵۲ هجري لمريز کال د چنګاښ په ۲۶مه چې د ۱۹۷۳ زيږديز له جولای سره سمون خوري د يوې سپينې کودتا له لارې، په هېواد کې شاهي نظام نسکور او پر ځای يې په افغانستان کې د سردار محمد داودخان په مشرۍ لومړنی جمهوري حکومت جوړ شو.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د محمد ظاهر شاه د سلطنت د وروستيو لسو کلونو په کړنو او دويمه ډله دې د سلطنت په لومړنيو کلونو کې د حکومت فعاليت په ګوته کړي.

پوښتنې:

۱ – محمد ظاهر څرنګه واک ته ورسېد؟
۲ – محمد هاشم خان ولې د ملکي جوړښت په سمون لاس پورې کړ؟
۳ – شاه محمود خان ته د صدارت پر مهال کوم لقب ورکړ شو؟
٤ – د ناپېيلو هېوادونو بنسټ ايښودونکی څوک و؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د ډاکټر محمد يوسف د صدارت په دوره کې د ډموکراسۍ په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د ګاونډیو هېوادونو معاصر تاریخ

د څلورم څپرکي موخې

- د ګاونډیو هیوادونو د جغرافیایي موقعیت سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ګاونډیو هېوادونو د کلتوري ارزښتونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.
- د ګاونډیو هیوادونو د معاصر سیاسي بدلونونو سره د زده کوونکو پېژندګلوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چين يا د نړۍ د تر ټولو زيات نفوس لرونكي هېواد په اړه څه معلومات لرئ؟

لكه څنگه چې پوهېږئ زموږ يوگاونډى هېواد چين دى. مخكې مو د لومړنيو، منځنيو او نوو پېړيو په تاريخ كې له چين سره پېژندگلوي پيدا كړه. په دې لوست كې به د دې هېواد معاصر تاريخ وڅېړو.

لكه څنگه چې په نقشه كې وينئ، چين په شمالي نيمه كره كې د **اسيا** د وچې په ختيځه برخه او د **ارام سمندرگي** په لوېديځ ساحل كې پروت دى او په نړۍ كې دريم لوى هېواد دى. د خاورې پراخوالى يې تر نهو ميليونو كيلومترو مربعو څخه زيات دى. د **چين** د سرحدونو اوږدوالى دوه سوه اته ويشت زره اته سوه كيلومترو ته رسېږي. د وگړو شمېر يې د ٢٠٠٦ ز كال د سرشمېرنې له مخې يو ميليارد او درې سوه ميليونو كسو ته رسېدلى و، چې د نړۍ ٢٢ په سلو كې نفوس جوړوي. په دې شمېر كې د **هانگ كانگ** او **تايوان** اوسېدونكي شامل نه دي، چې د چين ٨ په سلو كې وگړي تشكيلوي. پاتې ٩٢ په سلو كې د **خان** (**هان**) نژاد دى چې له پېړو پېړيو راهيسې په دې هېواد كې استوگن دي.

په معاصرو پېړيو كې د **منچو** دولت د **انگليس** سره سوداگرۍ لږه او تر څېړنې لاندې ونيوله د سوداگريزو مقرراتو د نوي كولو غوښتونكي وو. انگليسانو هڅه كوله چې د نړۍ سره د **هندوستان** له لارې خپلې سوداگرۍ ته پراخوالى وركړي. نو له همدې امله د انگليس سوداگرې د چين سره په همدغو لاملونو لاړه وه او اساسي موخه يې د ترياكو سوداگري وه. همدارنگه سوداگريزو اړيكو د چين لپاره ښې پايلې نه درلودې او په ١٨٤١ - ١٨٦٠ ز د ترياكو د جگړې لامل وگرځېد.

ډاكټر سون يات سن: چې د نوي (مډرن) چين د پلار په نامه مشهور دى، د چين لومړى ولسمشر و او د **گومين تانگ** د گوند مشري يې په غاړه وه، هغه وكولاى شو چې د منچو د رژيم وروستى جرړې وباسي او په چين كې جمهوري نظام رامنځته كړي. نوموړي د چين وگړي په پنځو نژادي ډلو ووېشل:

١- **خان** ٢- **منچو** ٣- **مغولي** ۴- **تبتي** ۵- **خويي**

د چين هېواد پايتخت د **پكن** ښار (**بيجينگ**) دى چې تاريخ يې لرغونو زمانو ته رسېږي او ٣٠٠٠ كلن لرغونى تاريخ لري. دغه ښار ١٠٠٠ كاله پخوا جوړ شوى دى او اوه پېړۍ مخكې، **قوبلاى خان** د پكن ښار د خپل دايمي پلازمېنې په

توګه وټاکه او د ۱۹۲۸ - ۱۹۴۹ زېږدیز کلونو پرته چې ګومین ټانګ خپل پلازمینه نن بیجینګ ته انتقال کړ، تراوسه د هېواد مرکز دی.

مائو او د ۱۹۴۹ کال پاخون:

مائو

د ۱۹۴۸ زېږدیز کال په وروستیو کې د کمونیستي ګوند ځواکونه د چین په شمال او شمال ختیځو سیمو باندې واکمن شول. د ۱۹۴۹ زېږدیز کال د جون په میاشت کې د پکن ښار پرته له کوم مقاومته ونیول شو او د کمونست ګوند د ځواکونو په کنټرول کې راغی. د همدې کال د اپریل او نوامبر د میاشتو ترمنځ د چین ډېر ښارونه پرته له وینو تویېدو او مقاومته د کمونستانو تر واک لاندې راغلل. **چیانکایچک** له خپلو ځواکونو سره تایوان ته وتښتېد. د پکن له نیولو او د چیانکایچک د ځواکونو له ماتې وروسته کمونستي ګوند په بشپړه توګه بریالی شو مائو په کال ۱۹۴۹ زېږدیز د اکتوبر میاشتې په لومړۍ نېټه د پکن ښار د **اسماني سولې** په سیمه کې د چین د خلکو جمهوري دولت اعلان کړ. د چین په هېواد کې د **کنفوسیزم، تائویزم** او **بودیزم** پر مذهبونو سربېره د نورو ادیانو پیروان هم استوګن دي. ډېر شمېر خلک د یو دین پیروان نه دي چې تر څو هغه دین په دې هېواد کې رسمي بڼه پیدا کړي.

تر ۱۹۹۰ زېږدیز کال وروسته د مذهبي مقدساتو او شعائرو د نمانځلو لپاره اړینې اسانتیاوې برابرې او تدابیر ونیول شول. د بیلابیلو مذاهبو پیروانو ته اجازه ورکړای شوه چې خپل مذهبي مراسم پرته له دې چې نورو ادیانو ته ضرر ورسوي، ترسره کړي. په اوس وخت کې د چین په هېواد کې ۴۷ مذهبي موسسې لکه د بودیزم د زده کړو مرکز، اسلامي الهیات، د پروتستانت کلیسا ښوونیز مرکز، کاتولیک او نورې شته او څه د پاسه دوه سوه زره مذهبي کارپوهان له بیلابیلو خپرونو سره په کار بوخت دي. چینایي ژبه د نورو ټولو ژبو برعکس د الفباتوري نه لري، بلکې د معنی او مفاهیمو یوه ټولګه ده. نن ورځ چینایي ژبه په څو ټولنیزو لهجو وېشل شوې ده لکه **پکني، کانتوني، شانګهاي**. د **ماندارین** ژبه د هېواد د رسمي ژبې په توګه پېژندل شوې ده. د چین په هېواد کې د ۱۹۴۸ کال را په دې خوا څلور ځلې اساسي قانون بدلون موندلی او د وروستي ځل لپاره په کال ۱۹۹۹ زېږدیز کې د چین اساسي قانون په ۴ څپرکو او ۱۳۸ مادو کې د چین د ملي کنګرې له خوا تایید او تصویب شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د چین د موقعیت او پلازمېنې او دویمه ډله دې د چین د مذهبونو او مروجو ژبو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- چین د نفوس او مساحت له مخې په نړۍ کې کوم ځای لري؟
۲- د چین د جمهوري دولت لیک څه ډول دی؟ خپل معلومات ولیکئ.
۳- په چین کې رسمي ژبه په کوم نوم یادېږي؟ خپل معلومات ولیکئ
٤- د چین هېواد معمول او مشهور مذاهب کوم دي؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د چین د تجارت او صنعت په اړه له مشرانو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې یې نورو زده کوونکو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا د پاکستان له تاريخ او هېواد سره آشنا یاست؟

لکه چې پوهېږئ د پاکستان اسلامي جمهوري دولت له هغه هېوادونو څخه یو دی، چې زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د پاکستان تاريخ سره په لنډ ډول أشنا شئ.

پاکستان د اسيا په سوېل کې پروت دی. پلازمينه یې د **اسلام اباد** ښار دی. دغه هېواد په سوېلي برخه کې د **عربو** له سمندرګي سره زر کيلومتره سمندري پوله لري. د دې هېواد سياسي جوړښت **فدرالي جمهوري** حکومت دی او له خلورو ايالتونو لکه **پنجاب، سند، بلوچستان** او **پښتونخوا** څخه جوړ شوی دی. د دې هېواد رسمي دين **اسلام،** رسمي ژبه يې **اردو** او د پيسو واحد يې **پاکستانی روپی** ده. د نفوس له پلوه د نړۍ اتمه درجه هېواد دی. نفوس يې د ۲۰۰٦ زیږدیز کال د سرشميرنې له مخې څه د پاسه یو سلو پنځه شپېته ميليونوکسو ته رسېږي.

محمد علی جناح

پاکستان یو نوی تشکيل شوی هېواد دی، چې نږدې څه دپاسه نيمه پېړۍ عمر لري. کله چې دويمه نړيواله جګړه پای ته ورسېده، **محمد علی جناح** د پاکستان د خپلواکی لپاره ډېرې هڅې وکړې

او د **بریتانیا** دولت هم د هند د نیمې وچې وېش سره موافقه درلوده، نو د هند لویه وچه یې په دوو هېوادونو (**هند او پاکستان**) ووېشله.

د ۱۹۴۷ زیږدیز کال د اگست په میاشت کې هند او پاکستان دواړو خپله خپلواکي ترلاسه کړه. محمدعلي جناح په دې نه و بریالی شوی چې ترخپلواکۍ وروسته **مسلم لیگ** د یو فعال اوګټور سیاسي ګوند په توګه وروزي، له همدې امله حالت ورځ په ورځ کړکېچن شو.

سیاستوالو نه یوازې د خپلو شخصي ګټو او واک ته د رسېدو لپاره فعالیت کاوه، بلکې د هېواد د ختیځو او لوېدیځو سیمه ییزو ډلګیو خپلمنځې ډله ییزې سیالۍ او اختلافات د پاکستان د دولت د کمزورۍ یوه اساسي لامل شو. د کشمیر پر سر اختلافات لا د حالاتو خرې پرتیا لامل وګرځېدل او اقتصادي حالات یې لا نور هم کړکېچن او خراب شو.

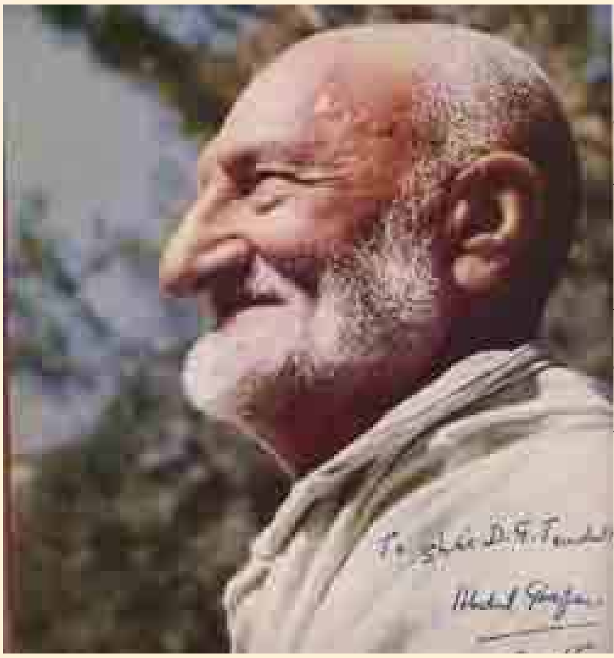

پاچا خان (خان عبدالغفار خان)

خان عبدالغفار خان یو له هغو کسانو څخه و چې د نه تاوتریخوالي د خوځښت بنسټ یې کېښود او هم یوه پېژندل شوې سیاسي څېره او د هند د نیمې وچې یو ملي اتل و، چې د هند د خپلواکۍ په لاره کې د ښکېلاګرو د تېري پر وړاندې مقاومت وکړ او یو مهمه او حیاتي دنده یې ترسره کړه. نوموړي د خپلې زماني د نورو مشرانو لکه مهاتما ګاندي او محمد علي جناح په څېر د خپلو خلکو د وېښېدو او د خلکو په یو موټي کولو، د خپلواکۍ د ګټلو په لاره کې فعاله ونډه درلوده. هغه خپل ملي او تاریخي مسوولیت ترسره کړ.

د ختیځ پاکستان بېلتون:

مجیب الرحمن د بنګال د عوامي لیګ مشر په ۱۹۶۸ زیږدیز کال د اوړي په موسم کې له ۳۵ نورو بنګالیو سره یوځای د ده په مشرۍ د ختیځ پاکستان په بېلولو تورن شو. **یحیی خان** او بوټو د مجیب الرحمن پر هغه غوښتنه اعتراض وکړ، چې د ختیځ لوري پر بېلولو او خپلواکۍ یې ټینګار کاوه. د ملي مجلس فعالېدل چې د پلان له مخې باید د ۱۹۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

زېږدیز کال د مارچ په میاشت کې پلي شوي واي وځنډېدل. تر دې پېښې وروسته مجیب الرحمن د اعتصاب اعلان وکړ او عوامي لیګ ګوند د ختیځ پاکستان د حکومت د تر لاسه کولو هڅه وکړه. ولس مشر یحیی خان د مجیب الرحمن سره د خبرو اترو لپاره ختیځ پاکستان مرکز ډاکې ته لاړ.

مجیب الرحمن داسې کس نه و چې په اسانۍ سره تسلیم شي. هغه د پاکستان د رامنځته کېدو په لومړۍ لسیزه کې د دوو ډموکراتیک حکومتونو پر مهال د کابینې وزیر و او له دې امله چې د ختیځ پاکستان د خپلواکۍ لپاره یې مبارزه کوله نو ځکه د پاکستان حکومت هغه بندي کړ.

یحیی خان په ۱۹۷۱ زېږدیز کال د مارچ په میاشت کې د هغې ستونزې په اړه چې مجلس ورسره مخامخ و، په دې هڅه کې شو چې د مجیب الرحمن د غوښتنې څخه لږ څه کم کړي، خو هېڅ یوه اړخ نه غوښتل چې خپل چانس له لاسه ورکړي. د مارچ په ۲۵ نېټه خبرې اترې پای ته ورسېدې.

یحیی خان تر خبرو اترو وروسته د مجیب الرحمن د بندي کولو امر ورکړ. مجیب الرحمن لوېدیځ پاکستان ته یوړل شو، یوه ورځ وروسته ختیځ پاکستان خپله خپلواکي اعلان کړه او دغه خپلواکه سیمه یې د **بنګله دېش** په نامه ونوموله. د پاکستان پوځ له لوېدیځ لوري د پاخون د ځپلو لپاره هوايي عملیات پیل کړل، په زرګونو بنګالیان ووژل شول او د لسو میلیونو په شمېر بنګالیان **هند** ته کډوال شوه. د ۱۹۷۳ زېږدیز کال د جولای په پای کې د پاکستان ملي مجلس **بوټو** ته اجازه ورکړه چې د بنګله دېش خپلواکي په رسمیت وپېژني، په دې ډول د ۱۹۷۴ زېږدیز کال د فبرورۍ په میاشت کې د پاکستان دولت، بنګله دېش د خپلواک دولت په توګه په رسمیت وپېژنده.

وروسته له دې چې پاکستان په دوو هېوادونو یعنې پاکستان او بنګله دېش ووېشل شو، د دوه بېلو هېوادونو په توګه یې ځانګړې تګلارې غوره کړې. د یحیی خان له حکومت وروسته د پاکستان نور سیاسي مشران لکه **ایوب خان، ضیاءالحق، بېنظیر بوټو، نوازشریف، پرویز مشرف** او **اصف زرداري** یو په بل پسې واک ته ورسېدل او د پاکستان په سیاسي، ټولنیز او اقتصادي ژوندانه کې فعال رول ولوباوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مهاتما گاندي او خان عبدالغفار خان

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډولو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې او دویمه ډله دې د پاکستان د خپلواکۍ غوښتونکو وتلو څېرو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱ – پاکستان په کوم کال له بریتانیا نه خپله خپلواکي ترلاسه کړه؟
۲ – د پاکستان هېواد له څو ایالتونو نه جوړ دی، نومونه يې واخلئ؟
۳ – د بنګله دېش هېواد ولې د پاکستان نه خپلواکي واخیسته؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له مشرانو څخه د پاکستان د تاریخ په اړه وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د ایران اسلامي جمهوري هېواد له تاریخ او موقعیت سره آشنا یاست؟

لکه چې پوهېږئ د ایران اسلامي جمهوریت د افغانستان یو ګاونډي هېواد دی. ایران د اسیا په لویه وچه کې پروت دی. د خاورې پراخوالی یې له شپاړلس میلیونو اته څلوېښت زره کیلومترو مربع څخه زیات دی. د وګړو شمېر یې شاوخوا اویا میلیونو ته رسیږي. د دې هېواد رسمي دین اسلام او ژبه یې فارسي ده.

ایران د پهلوي په پیر کې:

تر لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته د **ایران** د سیاسي، ټولنیزو او اقتصادي وضعې خرابوالی، په **روسیه** کې د سوسیالیستي نظام ټینګښت، ګاونډیو هېوادونو ته د دې ډول افکارو پراختیا، له نا امنۍ څخه د ایران د وګړو ناخوښي او نهیلي او د **احمدشاه قاجار** په واکمنۍ کې د امنیت نشتوالی، د **رضاخان پهلوي** په مشرۍ کودتا ته لاره هواره کړه.

کله چې رضاشاه پهلوي د انګرېزانو په مرسته د سلطنت پر ګدۍ کېښناست، نړۍ د دوو نړیوالو جګړو ترمنځ ښکېل وه. رضاشاه پهلوي د هېواد د اداري او اقتصادي چارو د سمون لپاره یو پراخه تګلاره ترکار لاندې ونیوله. ایران یو واحد اداري نظام، منظم پوځ او پرمختللی بانکي او اقتصادي سیستم نه درلود. نړیوال حالات هم ښه نه وو. ایران د شمال له لورې د **روسیې** او د سوېل له لورې د **بریتانیا** لخوا محاصره و. بریتانیا هڅه کوله له ایران څخه د تسلط له لارې په هند او لیرې ختیځ نه ګټه واخلي. رضاشاه د خپلې واکمنۍ پر مهال واکمن حاکم و، چې د هېواد ټولې چارې یې په خپله اداره کولې.

د رضاشاه د دورې مهم کارونه دا دي: د یو واحد او منظم پوځ جوړول، د قضایي سیستم نوي کول، د ټولنیزو او جزایي قوانینو ترتیبول، د وګړو د نفوس او احوالو د ساتنې د اداري بنسټ ایښودل، د پېژندګلوۍ د پاڼو وېشل، د ملکیتونو د ثبت د اداري بنسټ ایښودل، د ریل د پټلۍ غځول، د توکرانو د فابریکو جوړول، د ملي بانک بنسټ ایښودل، د پیسو چاپول، د کمپنیو تاسیسول، د ښارونو جوړول، د **تهران** د پوهنتون بنسټ ایښودل او د هجري کلیزې پر ځای د شمسي کلیزې استعمالول. له دې ټولو سره سره هم، ده په ډېره استبدادي توګه سلطنت وکړ. د ده د سلطنت په پیر کې ډېر خپلواکي غوښتونکي زنداني او یا اعدام شول. د ښځو حجاب منع شو او دیني علماء وځورول شول. رضاشاه په ۱۳۲۰ لمریز کال د متحدینو تر حملې وروسته له پاچاهۍ ګوښه شو او د هېواد حکومتي چارې یې خپل

زوی **محمد رضا** ته وسپارلې ، چې د سلطنت ځای ناستي و او خپله د سوېلي افريقا په لور ولاړ.

محمد رضاشاه پهلوي د رضاشاه زوی د پهلوي کورنۍ دويم پاچا دی چې د پلار تر استعفا وروسته په رسمي توګه واک ته ورسېد.

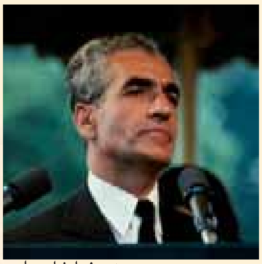

محمد رضا شاه پهلوي

محمدرضاه شاه د خپل سلطنت په لومړيو کلونو کې له ډېرو ستونزو اوکړکېچونو سره مخامخ و، خو هغه بريالی شو چې يولړ مهمې چارې پيل کړي د بېلګې په توګه د تهران کنفرانس، د ټلوېزيون د دستګاه بنسټ ايښودل، د مرکزي بانک تاسيس، ولسي جرګې او ملي شورا ته د ښځو د ټاکلو حق، د بندونو جوړول، د ګازو د پايپونو جوړول، د روسيې او ايران او نورو هېوادو ترمنځ د ډيپلوماټيکو اړيکو پراخوالی او ټينګښت، د هسته يي تاسيساتو رامنځته کول او د موټر جوړونې د فابريکو بنسټ ايښودل يادولای شو. خو د لوېديځ سره د هغه اړيکې، د نامذهبي سياستونو پلي کول او د سياسي خپلواکۍ محدودول د ايران د روښانفکرو او روحانيانو د ناخوښۍ لامل شول. د هغه په دوره کې هم بندي خانې په خپلواکۍ غوښتونکيو ډکې وې او د هغوی اعدام او ځورونې جاري ساتل شوې وې چې په پای کې د ناخوښيو د دوام له امله په ۱۳۵۷ لمريز کـال د جدي په مياشت کې د ايران خلکو پاڅون وکړ، محمدرضاشاه له واکه لېرې او له خپلې ټولې کورنۍ سره **مصر** ته لاړ.

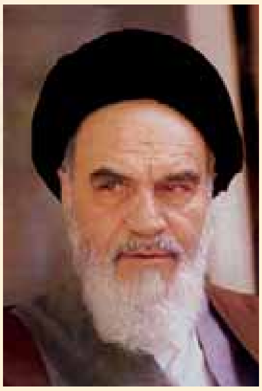

ايت الله سيد روح الله خميني

د ايران د ۱۳۵۷ کال پاڅون چې د **اسلامي پاڅون** (**انقلاب**) په نامه هم يادېږي، د **ايت الله خميني** په مشرۍ او د ايران د ډېرو وګړو، سياسي ګوندونو او د ايران د عالمانو او روښانفکرو په ګډون يو پاڅون و چې شاهي نظام يې رانسکور او د **اسلامي جمهوري** نظام د پلي کولو لپاره يې لاره هواره کړه.

د ايران خلکو د ۱۳۵۷ کال د غويي په مياشت کې د ټولټاکنو په ترڅ کې په سلو کې د ۹۸ پرېکنده اکثريت د اسلامي جمهوري حکومت په توګه د خپل راتلونکي حکومتي نظام سره هوکړه وکړه. او د ايران حکومت په رسمي توګه د ايران په اسلامي جمهوري دولت بدل شو.

د اسلامي پاڅون مشرانو له هرڅه دمخه پر دربو ټکو ټينګار کاوه، پر استبداد برلاسی، د بهرنيو دولتونو د لاس وهنې مخنيوی او د بهرنيو فرهنګونو د تېريو پر وړاندې مقاومت. همدغه درې لاملونه وو، چې د ګوندونو او بېلابېلو ډلو د يووالي لپاره يې مناسبه لاره برابره کړه او په دې ډول يې اسلامي پاڅون بريا ته ورساوه.

ايت الله سيد روح الله خميني د ايران مذهبي مشر له پنځلس کلنې جلا والي څخه وروسته بېرته ايران ته راستون شو او ابوالحسن بني صدر د ايران د لومړي ولسمشر په توګه وټاکل شو. په ۱۳۶۸ لمريز کال کې امام خميني مړ او د خبره ګانو جرګې، أيت الله خامنه اى د ايران د انقلاب مشر وټاکه.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د پهلوي د دورې د ټولنيزې او سياسي حالاتو او دويمه ډله دې د اسلامي انقلاب دلاملونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱- پهلوي کورنۍ څرنګه واک ته ورسېده؟

۲- د رضاشاه پهلوي مهم فعاليتونه په ګوته کړي؟

د ټولګي نه د باندې فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د اسلامي پاڅون د پېښېدو په اړه معلومات ترلاسه او بيا دې يې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د ازبکستان هېواد په اړه معلومات لرئ؟

د ازبکستان جمهوريت يو له هغو هېوادونو څخه دی، چې له افغانستان سره ګډه پوله لري، په دې لوست کې به د دې هېواد اوسنی تاريخ په لنډه توګه ولولو.

د **ازبکستان** جمهوريت په **مرکزي اسيا** کې پروت دی او د **افغانستان**، **تاجکستان**، **ترکمنستان**، **قرغېزستان** او **قزاقستان** له هېوادونو سره ګډه پوله لري. د ازبکستان پلازمېنه د **تاشکند** ښار دی. د ازبکستان د ځمکې پراخوالی تر څلور سوه زره کيلومتره مربع څخه زيات دی. د وګړو شمېر يې د ۲۰۰۶ زېږديز کال د سرشمېرنې له مخې څه دپاسه اوه ويشت ميليونه درې سوه زره کسو ته رسېږي. رسمي ژبه يې **ازبکي** او **روسي** ده.

په لرغونو زمانو کې په ځانګړي ډول تر شپږمې زېږديزې پېړۍ وروسته په ډېره کچه ترکي کوچيانو د مرکزي اسيا ابادو سيمو ته وکوچېدل او د **فرغاني** په صحرا کې استوګن شول، چې د وخت په تېرېدو سره، د هغه ځای اصلي اوسېدونکو هم **ترکي** عادتونه خپل کړل. ترکان په کليو، بانډو او ښارونو کې استوګن شول، خو دې سيمې ته د ترکانو د مهاجرت د تاريخي بهير پرخلاف، ګڼ شمېر خلکو د منځنۍ اسيا په بېلابېلو برخو کې خپل پخوانی هويت وساته.

په لسمه زېږديزه پېړۍ کې د اسلام په راتګ او خپرېدو سره، د اوسني ازبکستان سيمه د **سامانيانو** د قلمرو يوه برخه وه. د وخت په تېرېدو دغه سيمه په ترتيب سره د **غزنويانو**، **سلجوقيانو**، **خوارزمشاهانو**، **مغولانو**، **تيموريانو** تر واکمنۍ لاندې راغله. په اوسني وخت کې ازبکستان يوخپلواک جمهوريت او ۱۲ ولايتونه لري چې دا دي:

۱- تاشکند. ۲- انديجان. ۳- بخارا. ۴- فرغانه. ۵- جيزک. ۶- نمنګان. ۷- نوايي. ۸- قشقه دريا.

۹-سمرقند. ۱۰- سردریا. ۱۱- سرخان دریا. ۱۲- خوارزم. ۱۳- د قره قالیاقستان خپلواکه جمهوریت.

د ازبکستان هېواد د **مسو، ډېروسکرو** او **نفتوکانونه** لري. د **فولادو، نساجي** او **غذایي موادو** د صنعت په تولید کې یې ډېر پرمختګ کړی دی.

په نوولسمه پېړۍ کې، د ازبکستان لوېدیځې او شمالي برخې د **خوارزم** د خانانو او د ازبکستان سوېلي برخې د **بخارا** د خانانو تر ولکې لاندې وې. د بخارا او خوارزم خانان په کال ۱۸۶۶ کې د **روسیې** تر ولکې لاندې شول.

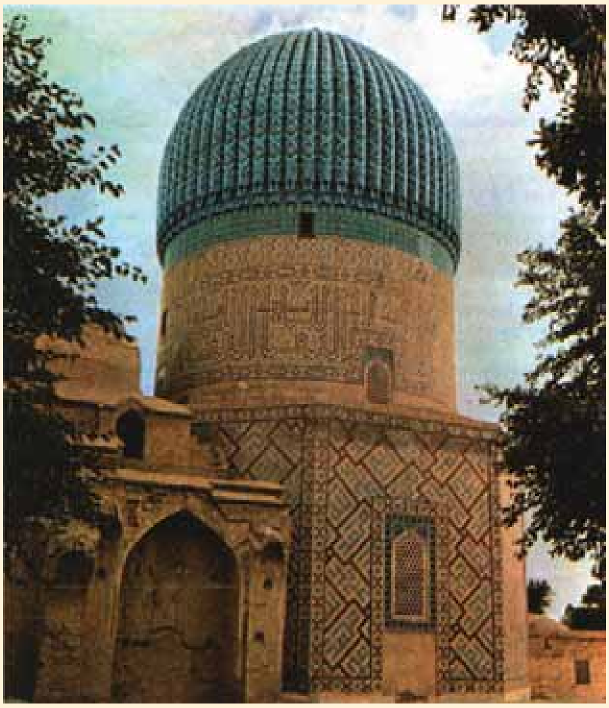

د امیر تیمور گورګاني مقبره

په روسیې کې د ۱۹۱۷ زېږدیز د اکتوبر د میاشتې تر پاڅون وروسته، ازبکستان هم د روسیې له متحده سوسیالیستي جمهوریتونو څخه وګڼل شو. د پخوانی روسیې تر تجزیه کېدو وروسته ازبکستان هم په ۱۹۹۱ زېږدیز کال کې خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه او **اسلام کریموف** یې د حکومت د مشر په توګه وپېژندل شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ازبکستان د ولایتونو او دویمه ډله دې د هغه هېواد د صنعت په اړه یو له بله پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- ترکان څه وخت په مرکزي اسیا کې مېشت شول؟

۲- اوسنی ازبکستان څو ولایتونه لري؟

۳- د ازبکستان صنعتي تولیدات په ګوته کړئ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د اکتوبر د میاشتې د پاڅون، او د اسلامي فرهنګ او تمدن د یوه مهم مرکز بخارا په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې ټولګیوالو ته واوروي.

ایا د تاجکستان له خلکو او تاریخ سره اشنا یاست؟

پوهیږئ چې د شمال لور ته د تاجکستان جمهوریت زموږ له هېواد سره ګډه پوله لري. په دې لوست کې به د تاجکستان تاریخ ته یوه لنډه کتنه وکړو.

تاجکستان داسې یو هېواد دی چې په مرکزي اسیاکې د افغانستان شمال ته پروت دی. پلازمېنه یې د **دوشنبې** ښار او رسمي ژبه یې **تاجکي فارسي** ده او **روسي** ژبه هم په سوداګرۍ او حکومتي چارو کې کاروي. د پیسو واحد یې **ساماني** دی.

د پورتنۍ نقشې په پام کې نیولو سره پوهیږئ چې تاجکستان له کومو هېوادونو سره ګډه پوله لري.
د تاجکستان د خاورې پراخوالی یو سل او درې خلوېښت زره کیلومتره مربع دی. د وګړو شمیر یې د ۲۰۰۶ زیږدیز کال د سرشمیرنې له مخې څه دپاسه اووه میلیونه او درې سوه زره تنو ته رسیږي.

د اوسني تاجکستان سیمه چې پخوا د **سغد** په نامه یادیده، د **لومړي داریوش** په وخت کې د **هخامنشیانو** د امپراتورۍ د قلمرو یوه برخه ګڼل کېدله. او د **مقدوني سکندر** وروسته، د تاجکستان هېواد د **سلوکي، پارتي، کوشاني** او **ساساني** امپراتوریو یوه برخه وه. په ۷۱۵ زیږدیز کال د امویانو تر ولکې لاندې راغی او د تاجکستان خلک د اسلام سپېڅلي دین ته مخ راوړ. په لسمه زیږدیز پېړۍ کې د **سامانیانو** د قلمرو یوه برخه وه. او د سامانیانو د حکومت وروسته په ترتیب سره **غوریانو، سلجوقیانو، خوارزمشاهیانو، مغولانو، تیموریانو** او **ازبک** واکمنو پر دې هېواد حکومت کړی دی.

په نوولسمه زیږدیز پېړۍ کې د تاجکستان شمال (**خجند**) د **خوقند** د خانانو سوبلې سیمه یې د **بخارا** د خانانو یوه برخه ګڼل کېده. د بخارا خانان په ۱۸۶۶ زیږدیز کال او د خوقند خانان په ۱۸۶۸ زیږدیز کال کې د روسیې تر ولکې لاندې راغلل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اکتوبر د میاشتې د پاځون وروسته، په ۱۹۲۸ زېږدیز کال کې د تاجکستان هېواد د روسیې متحده سوسیالیستي جمهوریتونو له ډلې یوه جمهوریت وګڼل شو، چې تر ۱۹۹۱ زېږدیز کال پورې یې د روسیې متحده جمهوریتونو د اتحاد غړیتوب درلود. د روسیې د سوسیالیستي نظام تر نسکورېدو وروسته یې په ۱۹۹۱ زېږدیز کال خپله سیاسي خپلواکي ترلاسه کړه.

د خپلواکۍ اخیستلو وروسته، د تاجکستان د دولت او د هغه اسلام پلوه مخالفینو ترمنځ کورنی جګړې پیل شوه چې د مخالفینو مشري د **عبدالله نوري** پر غاړه وه. په دې جګړو کې د پنځوس زره خلکو شخه زیات مړه او د اووه سوه زره کسانو زیات وګړي د خپلو کورونو پرېښودلو ته اړ شول. چې په پایله کې د ملګرو ملتونو په منځګړیتوب د سولې تړون د ښکېلو ډلو ترمنځ لاسلیک شوه.

د شاه اسماعیل مقبره

د تاجکستان هېواد درې ایالتونه او یوه خپلواکه سیمه لري چې عبارت دي له:

۱. د ختلان ولایت چې مرکز یې قرغان تپه دی.
۲. د سغد ولایت چې مرکز یې خجند دی.
۳. د قراتګین ایالت چې مرکز یې کافرنهان دی.
٤. د کوهستان بدخشان خپلواکه سیمه چې مرکز یې خاروغ دی.

تاجکستان د پخواني **شوروي** اتحاد د جمهوریتونو له ډلې یو وروسته پاتې جمهوریت دی. د زیات شمیر خلکو دین یې اسلام دی. **ازبکان**، **روسان** او یوشمېر **اوکرایني**، **چینایي** او **تاتاري** وګړي هم په دې هېواد کې اوسېږي. د تاجکستان مهم صنایع **برېښنا** او د **سکرو ډبرو** تولید دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د ژبې او دویمه ډله دې د اسلام د تاریخ په اړه یو له بل څخه پوښتنې وکړي.

پوښتنې:

۱- د نقشې پرمخ وښایاست چې د تاجکستان هېواد د منځنۍ اسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
۲- د پخواني شوروي اتحاد تر نسکورېدو وروسته په تاجکستان کې کوم بدلونونه منځته راغلل؟
۳- کومو مشهورو کورنیو پر تاجکستان واکمني کړې ده؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د اکتوبر د میاشتې د پاځون او پر تاجکستان د هغه د اغېز په اړه له مشرانو نه معلومات ترلاسه کړي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا د ترکمنستان له خلکو او تاريخ سره اشنا ياست؟

د ترکمنستان جمهوريت د افغانستان د گاونډيو هېوادونو له ډلې څخه دی. په دې لوست کې به د دې هېواد اوسنی تاريخ په لنډ ډول وڅېړو.

د **ترکمنستان** هېواد د هغو هېوادونو له ډلې دی چې په دې وروستيو وختونو کې يې له پخوانۍ **روسيې** نه خپلواکي ترلاسه کړې ده. اوس نقشې ته وگورئ او د ترکمنستان گاونډي هېوادونه وښاياست.

د دې هېواد د خلکو دين اسلام او ژبه يې **ترکمني** او **روسي** ده. د ترکمنستان د خاورې پراخوالی ۱۰۰٤۸۸ کيلومتره مربع دی. د وگړو شمېر يې د ۲۰۰٦ کال د سرشميرنې له مخې تر پنځه ميليونه او اوه سوه زرو کسو زيات دی. ۷۲ په سلو کې وگړي يې په ترکمني ژبه خبرې کوي او نږدې ۹۰ په سلو کې وگړي يې ترکمنان دي. يوشمېر **روسان، ازبکان** او **قزاقان** هم په دې هېواد کې مېشت دي.

ترکمنستان له اقتصادي اړخه د ودې او پرمختگ په لور گام اخلي. د **پنبې، نفتو** او **گازو** د صنعت په توليد کې مخکې دی او د نړۍ يو پر دريمه برخه گاز لري، يوازې د گازو د توليد او **روسيې، اوکراين** او يوشمېر نورو هېوادونو ته د صادرولو له لارې ډېر زيات عايد ترلاسه کوي.

د ترکمنستان جمهوريت د ۱۹۹۱ زېږديز کال د اکتوبر په مياشت کې د ټول پوښتنې په پايله کې خپله سياسي خپلواکي اعلان کړه. نوی اساسي قانون يې په ۱۹۹۲ زېږديز کال د ترکمنستان د مجلس لخوا تصويب شو.

د نوي اساسي قانون پر بنسټ، ترکمنستان يو جمهوري نظام لرونکی هېواد دی. په دې هېواد کې ولسمشر صلاحيت لري، چې د قضائيه او اجرائيه قواوو مسوولين او هم د مجلس د ټولټاکنو نوماندان وټاکي. د ترکمنستان

د اساسي قانون پر بنسټ ولسمشر، د وزیرانو د شورا مشر هم دی. په بهرني سیاست کې، ترکمنستان هغه هېواد دی چې دناپېیلتوب دریځ یې غوره کړی دی. د ترکمنستان دغه دریځ په ۱۹۹۵ زېږدیز کال د ملګرو ملتونو د عمومي مجلس له خوا تصویب شو.

ترکمنستان نړۍ ته د اسیا په دغې پېچلې سیمې کې له پرمختګ سره یوځای د سولې او کرارۍ وړاندیز کړی دی. د ناپېیلتوب د دریځ تر تصویب وروسته په نړیواله کچه کې د ترکمنستان د ملي ګټو ستراتېژیک موضوعات حل کړی شول. د ډسمبر دولسمه د دغه هېواد د ملي ورځې په توګه ټاکل شوې ده.

د ترکمنستان د ولسي جرګې ودانۍ

ترکمنستان د سیمه ییزو همکاریو فعاله پراختیاوو ته ژمن دی، چې دا کار یې د **ایکو** دسازمان په فعالیتونو کې لیدلای شو. د ایکوغړې هېوادونه چې څه دپاسه ۳۱۰ میلیونه وګړي لري، په نړیوالو اړیکو کې یې د یوې اغېزناکې ادارې په توګه ځان څرګند کړی دی، چې دا کارد ځانګړو تاریخي او فرهنګي ځانګړتیاوو په لرلو سره د نوي سیمه ییزې ټولنې د رامنځته کېدو نښه ده.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د ترکمنستان د موقعیت او دویمه دې د ترکمنستان د ژبو او نورو مېشتو ملیتونو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱- د ترکمنستان هېواد د اسیا په کومه برخه کې پروت دی؟
۲- د ترکمنستان هېواد په کوم کال کې خپلواکي ترلاسه کړه؟
۳- د ترکمنستان هېواد ملګرو ملتونو ته دکومې نظریې وړاندیز وکړ؟

د ټولګي نه د باندې فعالیت:

زده کوونکي دې د ترکمنستان د طبیعي زېرمو په اړه له مشرانو څخه پوښتنې وکړي او راټول شوي معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library